

L'ENRIQUIMENT INJUSTIFICAT. PROPOSTA DE REGULACIÓ PER AL FUTUR LLIBRE SISÈ DEL CODI CIVIL DE CATALUNYA

Juana Marco Molina
Catedràtica de dret civil
Universitat de Barcelona
Vocal de la Secció d'Obligacions i Contractes
Comissió de Codificació de Catalunya

Resum

Atès que la correcció de l'enriquiment injustificat és un principi transversal o que impera en tots els sectors del dret privat català, aquest estudi (i la proposta annexa de regulació normativa) opta per una formulació general i abstracta tant del supòsit de fet com de la seva conseqüència jurídica. El supòsit de fet de l'enriquiment injustificat és un desequilibri entre dos patrimonis derivat d'un desplaçament de béns o valors que, tot i ser lícit, està mancat d'un fonament o una raó jurídica que legitimi el titular del patrimoni beneficiat a retenir allò rebut. La paradoxa que suposadament representa un desplaçament patrimonial que és alhora lícit i infundat es fa més comprensible pensant en la possibilitat de l'atribució patrimonial abstracta de la propietat, que, lluny de ser exclusiva del dret germànic, és, dins d'uns certs límits, també admissible en el nostre sistema patrimonial (art. 1277 del Codi civil [CC] espanyol i art. 531-1 del Codi civil de Catalunya [CCCat] en relació amb l'art. 1901 CC). En definitiva, malgrat ser conforme al dret objectiu, l'atribució patrimonial ja efectuada és injustificada per raons derivades de la particular relació intersubjectiva entre el titular del patrimoni transmissor i el titular del patrimoni enriqueït, incloent-hi la frustració d'un objectiu individual o d'alguna expectativa de qui, amb el seu acte o la seva conducta, ha generat l'enriquiment. La conseqüència jurídica de l'enriquiment injustificat és l'obligació, i la recíproca pretensió del titular del patrimoni empobrit, de corregir el desplaçament ja verificat mitjançant la restitució del mateix objecte atribuït o, si escau, mitjançant el pagament de l'equivalent econòmic, que és la conseqüència escaient quan la restitució ja no és possible i també quan l'increment del patrimoni beneficiat ha consistit en una disminució del seu passiu, en la prestació d'una activitat o servei a favor del seu titular o en l'ús d'una cosa aliena. L'import de la restitució o del seu equivalent econòmic és el valor de l'enriquiment o increment patrimonial, i no el del correlatiu empobriment del creditor. Això es deu al fet que no es tracta de sancionar una conducta ni de reparar un dany, sinó de restaurar l'equilibri entre dos patrimonis mitjançant una transferència de valors de signe invers al desplaçament o a l'atribució que ja s'ha efectuat. Per aquesta mateixa raó i d'acord amb la jurisprudència, ens inclinem per la compatibilitat entre la pretensió de correcció de l'enriquiment i la derivada de la responsabilitat civil extracontractual, que obeeix a un divers fonament jurídic: la culpa o el comportament il-

lícit del legitimat passiu. Sí que hi ha, en canvi, incompatibilitat i, per tant, impossible acumulació o elecció de remei entre la genèrica pretensió de correcció de l'enriquiment injustificat regulada en aquesta proposta i les accions que, en matèria d'institucions específiques, persegueixen idèntica finalitat. En aquests casos, caldrà recórrer a la pretensió específica, sense que sigui possible obviar els seus requisits temporals o procedimentals emparant-se en les regles generals de l'enriquiment injustificat del futur llibre sisè del Codi civil de Catalunya.

Paraules clau: enriquiment o increment patrimonial, atribució o desplaçament patrimonial, causa o justificació jurídica, pretensió restitutòria i pretensió de rescabament, compatibilitat entre pretensions.

UNJUSTIFIED ENRICHMENT. A PROPOSAL OF REGULATION IN BOOK VI OF THE CATALAN CIVIL CODE

Abstract

As the reversal of unjustified enrichment is a general principle underlying all areas of Catalan Private Law, the proposed regulation for the future Book VI (“Obligations and Contracts”) of the Catalan Civil Code which is attached to (and also explained in) this paper purports to be a broad formulation both of the facts and of the legal consequences of unjustified enrichment. The factual element of the proposed rules is an enrichment (either an increase in assets, a decrease in liabilities or a saving) of a certain person which is attributable to another’s disadvantage, without any juridical reason entitling the benefited person to the enrichment. The absence of entitlement to the enrichment lies in the personal relationship between the enriched and the disadvantaged person, including the non-achievement of the purpose or expectation for which the disadvantaged person conferred the enrichment. The substantial legal consequence of unjustified enrichment is the obligation (and the corresponding claim of the disadvantaged person) to reverse the enrichment by means of transferring the asset conferred or, in the case of non-transferable enrichment (either when the conferred asset no longer belongs to the enriched person or when the enrichment consisted of receiving work done or of the use of another’s assets), by paying its monetary value to the disadvantaged person. Since the rules on unjustified enrichment merely attempt to restore the balance between two economic interests without intending to punish any personal conduct, the economic value to be reversed (either transferred or paid) is that of the increase experienced by the enriched person, thus disregarding the damage or economic decrease of the disadvantaged person. For this same reason and in accordance with Catalan and Spanish case law, the proposed regulation allows a possible joinder of causes of action between the claim for reversal of enrichment and a claim for reparation of the disadvantage based on the fault of the enriched person. However, no concurrence between general and specific rules should be allowed: when a rule within a specific area of private law, such as family or inheritance law, grants a disadvantaged person a right to reversal of an enrichment, these general rules on unjustified enrichment proposed for the future Book VI of the Catalan Civil Code should not be applied.

Keywords: enrichment or increase in assets or values, justification or juridical reason, reversal of enrichment, transferable and non-transferable enrichment, joinder of claims.

1. INTRODUCCIÓ

La correcció de l'anomenat *enriquiment «injust»* o *«sense causa»* és un principi general del dret que, malgrat trobar-se latent en gairebé tots els sectors del dret civil de Catalunya, no ha trobat, fins ara, una formulació general i abstracta en el nostre dret positiu. Si més no, es pot identificar aquest principi en matèria de dret de la persona (per exemple, com a deure de rescabament de les despeses derivades de l'exercici de certs càrrecs),¹ de dret de família (de manera arquetípica, en l'anomenada *compensació econòmica per raó de treball*),² de dret de successions (per exemple, en matèria de rescabament al fiduciari de les despeses suportades per raó del fideïcomís),³ de drets reals (sobretot pel que fa a la liquidació de la possessió indeguda)⁴ i, fins i tot, dins de l'encara fragmentària regulació de les obligacions i els contractes (només a tall d'exemple, en la Llei especial de cessió d'una finca o d'una edificabilitat a canvi d'una construcció futura⁵ i en la Llei de contractes de conreu).⁶

Partint de l'al·ludida transversalitat del principi, ha estat la jurisprudència catalana qui, per via d'una *analogia iuris* i, per tant, de manera inductiva a partir de normes concretes,⁷ ha declarat la seva existència i li ha donat una formulació i un abast molt propers als que també li ha assignat la jurisprudència espanyola.⁸

2. LA DESIGNACIÓ PROPOSADA COM A RÚBRICA LEGAL: «L'ENRIQUIMENT INJUSTIFICAT»

La proposta de text articulat que s'inclou com a annex a aquest estudi⁹ comença suggerint un canvi o una substitució de la designació tradicional de la figura. Sembla

1. Així, en l'àmbit de les institucions de protecció de la persona física (p. ex., art. 221-3 i 225-4 CCCat) i també en relació amb alguns dels càrrecs propis de la persona jurídica (p. ex., art. 322-16 CCCat).

2. Aquesta figura té com a ubicació més característica les normes del règim econòmic conjugal de separació de béns (art. 232-5 i seg. CCCat).

3. Vegeu l'art. 426-47 CCCat.

4. Vegeu els art. 522-2 i seg. CCCat.

5. Vegeu l'art. 8.1 de la Llei 23/2001, que, en cas de resolució del contracte, atribueix al cessionari del sòl (al constructor) un crèdit per al rescabament com a contrapartida de l'accessió de l'obra realitzada a favor del cedent i propietari d'aquest sòl.

6. Vegeu els art. 20 i seg. de la Llei 1/2008, de 20 de febrer, que estableixen el dret al reemborsament que correspon a la part contractual que satisfà obligacions que són a càrrec de l'altre contractant.

7. Sobretot les del dret de família i, dins d'aquestes, especialment, les relatives al règim conjugal de separació de béns i a l'extinció de les unions estables de parella.

8. Sobre aquesta influència, vegeu, entre d'altres, la Sentència del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya (STSJC) de 20 de març de 1995, que recull els pressupòsits que, segons la doctrina del Tribunal Suprem, han de concórrer per a considerar que s'ha produït un enriquiment injustificat (les examinarem més endavant en l'epígraf 3.4).

9. Els art. 631-2 a 631-6 de l'Avantprojecte de llei de regulació de les fonts no contractuals de les obligacions en el llibre sisè del Codi civil de Catalunya, en què actualment treballa la Secció d'Obligacions i Contractes de la Comissió de Codificació de Catalunya, es basen en aquesta proposta annexa.

preferible optar com a rúbrica legal per l'expressió *enriquiment «injustificat»*, que és l'emprada pels drets germànics (substancialment, el Codi civil alemany¹⁰ i, sobretot, el dret suís de les obligacions,¹¹ que segurament ha estat el principal model de la meua proposta), els quals han bastit la concepció que actua com a substrat teòric i com a explicació que és majoritàriament compartida tant pels ordenaments de la nostra cultura jurídica com també pels textos d'harmonització del dret privat europeu (vegeu el *Draft of a Common Frame of Reference* [DCFR], rúbrica del llibre setè).

Correlativament, s'abandonen les designacions més conegudes i esteses: la d'*enriquiment «injust»* i la d'*enriquiment «sense causa»*.

3. EL CONCEPTE D'ENRIQUIMENT INJUSTIFICAT

3.1. LA LICITUD DE L'ATRIBUCIÓ O EL DESPLAÇAMENT PATRIMONIAL SUBJACENT. LA COMPATIBILITAT ENTRE LICITUD I MANCA DE JUSTIFICACIÓ

La primera d'aquestes designacions (*enriquiment injust*) es descarta perquè pot induir a confusió sobre la naturalesa de l'enriquiment o del desplaçament patrimonial de què es tracta: la institució que aquí es considera com a font o fet constitutiu d'una obligació particular —com es veurà *infra*, l'obligació de restituir un bé prèviament transmès o de pagar el seu valor o el de qualsevol altra transferència patrimonial— no pressuposa una atribució «injusta» o il·lícita, sinó, ans al contrari, una transferència o un desplaçament entre patrimonis que, precisament perquè s'han efectuat d'acord amb el dret objectiu¹² i, per tant, lícitament, haurien de mantenir-se.¹³ Però aquesta atribució de béns o drets ja efectuada i que, per la seva licitud o objectiva adequació a l'ordenament jurídic, ha de ser mantinguda, és alhora injustificada: no hauria de subsistir —i, per tant, no legitima qui ha rebut a retenir— perquè, per raons derivades de la particular relació intersubjectiva entre el titular del patrimoni transmissor i el titular del patrimoni enriqueït, no hi ha prou justificació per a retenir allò rebut (ja sia perquè aquesta raó no ha existit mai, ja sia perquè ha desaparegut sobre-

10. En endavant, BGB.

11. Promulgat per una llei de 30 de març de 1911 que complementa el Codi civil suís (*Bundesgesetz vom 30 März 1911 betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches* [Fünfter Teil: *Obligationenrecht*]). El citeu en endavant amb la sigla OR.

12. L'art. 44 del Codi civil portuguès il·lustra a la perfecció que l'enriquiment sense causa comporta una «transferència» o atribució patrimonial que s'ha efectuat d'acord amb la llei: «O enriquecimento sem causa é regulado pela lei com base na qual se verificou a transferência do valor patrimonial a favor do enriquecido».

13. Vegeu R. NÚÑEZ LAGOS, *El enriquecimiento sin causa en el derecho español*, Madrid, Ed. Reus, p. 5: «[...] Pues si no apareciera el desplazamiento patrimonial como algo devenido según derecho no llegaría a tener existencia».

vingudament). Per això, sense arribar a extingir o revertir el desplaçament lícit que ja s'ha efectuat, es procura corregir-lo fent néixer una nova obligació (de sentit invers al de l'atribució ja efectuada) entre els subjectes de la relació. Es tracta d'una obligació personal de restitució o rescabament d'un valor, que té com a deutor el destinatari de l'atribució (*rectius*, el seu patrimoni)¹⁴ i com a creditor el titular del patrimoni del qual procedeixen els béns o actius transferits.¹⁵

Precisament perquè la referida manca de justificació de l'atribució o de la raó per a retenir-la se situa en el nivell subjectiu o de les relacions personals entre qui ha transmès i qui ha rebut, el fonament de l'obligació de correcció de l'enriquiment injustificat se situa en l'equitat,¹⁶ és a dir, en l'anomenada *justícia «del cas concret»*, que porta a moderar el rigor de les normes del dret objectiu —de la seva aplicació estricta— en consideració a l'específica relació dels subjectes de l'atribució.

Certament, pot semblar paradoxal¹⁷ que un efecte jurídic (en aquest cas, el desplaçament patrimonial) sigui alhora lícit i injustificat.¹⁸ Això és possible i resulta més fàcilment comprensible si es pensa en l'anomenada *atribució patrimonial abstracta de la propietat* (i dels altres drets reals) característica del sistema transmissiu alemany. És peculiar d'aquest sistema que, amb vista a la seguretat del tràfic i l'agilitat dels

14. Tal com puntualitza el professor F. BADOSA COLL, «El enriquecimiento injustificado. La formación de su concepto», a E. BOSCH CAPDEVILA, *Nuevas perspectivas del derecho contractual*, Barcelona, Bosch, 2012, p. 71 i seg., esp. p. 115, «la alteridad es entre patrimonios, no entre personas», tant si es tracta de patrimonis al capdavant dels quals hi ha una dualitat de persones com si es tracta de patrimonis pertanyents a una mateixa persona, ja sigui en exclusiva, ja sia en règim de comunitat. L'exemple arquetípic de la necessitat de reequilibrar els desplaçaments de valors operats entre patrimonis que totalment o parcialment són titularitat d'una mateixa persona, és el de les pretensions de reemborsament entre el patrimoni conjugal comú i el patrimoni individual d'algun dels cònjuges (art. 1352.2 i 1358 CC, que esmentem com a exemple a falta de disposicions semblants en el règim català de comunitat de béns).

15. Com es desprèn de l'art. 3 d'aquesta proposta, en realitat l'enriquiment pot consistir tant en un increment de l'actiu patrimonial com en una disminució del passiu del patrimoni afavorit.

16. En aquesta qüestió, vegeu, entre altres, les sentències del Tribunal Suprem de 12 de gener de 1943 (considerant [cons.] 4t), 5 d'octubre de 1985 (cons. 2n), 25 de novembre de 1985 (cons. 4t), 17 de febrer de 1994 (cons. 3r) i 16 de març de 1995 (cons. 5è).

17. Hi ha, però, punts de vista alternatius per a salvar aquesta contradicció, com ara distingir entre la creació de l'efecte jurídic i la seva subsistència (F. BADOSA COLL, «El enriquecimiento injustificado», p. 113) o bé pensar que, mentre que el judici sobre la licitud o la il·licitud es projecta sobre l'empobriment, la decisió sobre la justificació o la no-justificació es refereix a l'enriquiment (vegeu F. BADOSA COLL, «El enriquecimiento injustificado», p. 129).

18. És Badosa Coll qui planteja aquesta escissió entre la doble funció que, respecte al desplaçament patrimonial, exerceix usualment la norma jurídica (F. BADOSA COLL, «El enriquecimiento injustificado», p. 83, 87, 88, 91, 92 i 95): «la regla es que la norma jurídica que causa el desplazamiento también lo justifica, excepto en un determinado caso [...] cuando la norma que provoca el desplazamiento tiene un enfoque exclusivamente formal solo se justifica la primera pero no la segunda. Entonces hay enriquecimiento injustificado». Com també assenyala Badosa, aquest dilema es remunta a B. Windscheid i es troba en la base de la construcció de les pretensions derivades de l'enriquiment injust en el BGB (§ 812 i seg.).

intercanvis,¹⁹ l'eficàcia real de l'acte transmissiu s'independitzi de les possibles vicissituds de l'antecedent negoci obligacional que hauria de justificar-lo (§ 929 BGB),²⁰ de manera que, si manca aquesta justificació, el desequilibri patrimonial derivat de la transmissió s'haurà de corregir mitjançant un feix de pretensions personals inspirades en les *condictiones* romanes.²¹

Com és sabut també, el nostre dret patrimonial exigeix, en canvi, que l'atribució patrimonial²² sigui «causada», és a dir, que estigui justificada (art. 531-1 i 531-3 CCCat) per a ser eficaç i poder ser mantinguda.

Tot i això, fins i tot en el nostre sistema hi ha un cert marge per a l'abstracció i, per tant, també per a les pretensions destinades a la correcció de l'enriquiment sense causa. Aquestes «escletxes» d'abstracció que —per a no allunyar-nos del nucli de la qüestió— ens limitem a esmentar són:

—L'anomenada *abstracció processal* o presumpció legal d'existència de la causa de l'atribució patrimonial derivada d'un contracte (art. 1277 CC).

—Les anomenades *justes causes* de la tradició,²³ que, si concorren en l'acte traditori,²⁴ poden determinar que aquest sigui autònomament eficaç per a transmetre la propietat o qualsevol altre dret real possessori (art. 531-1 CCCat en relació amb l'art. 1901 CC).²⁵

—Determinats negocis dispensats, no només de l'expressió, sinó, fins i tot, de l'existència d'una causa (és l'anomenada *abstracció material*). Es considera que pertanyen a aquesta categoria els negocis que, com la novació i la fiança, no creen, sinó que merament es limiten a reproduir o remetre a relacions (obligacions) que han estat prèviament creades per altres negocis.²⁶

19. Es tracta, en definitiva, d'evitar haver d'esbrinar com van ser (si van ser vàlides i eficaces) les transmissions anteriors a la que actualment s'està produint.

20. Vegeu Karl LARENZ, *Derecho civil: Parte general*, Madrid, Ed. Revista de Derecho Privado, 1978, p. 440.

21. Vegeu Digest, llibre 12, tít. IV a VII.

22. No només l'atribució dels drets reals, sinó també la de qualsevol altre bé o dret (com ara la constitució d'una obligació, que requereix també una causa que la justifiqui, ja que, com que determina l'adquisició d'un dret per al creditor, és així mateix una atribució patrimonial).

23. Veg. L. P. W. VAN VLIET, «*Iusta Causa Traditionis* and its history in European private law», *European Review of Private Law*, any 2003, núm. 3, p. 342 i seg.

24. Consistirien en l'acord dels subjectes de la tradició (*tradens* i *accipiens*) sobre la funció que correspon a aquesta.

25. El CCCat obvia aquesta qüestió, però, malgrat el seu silenci, es considera que la resol de manera anàloga a com ho fa l'art. 1901 CC (del qual fins i tot s'ha dit que continua vigent a Catalunya; vegeu P. del POZO CARRASCOSA, A. VAQUER ALOY i E. BOSCH CAPDEVILA, *Derecho civil de Cataluña: Derechos reales*, Madrid, Marcial Pons, 2008, p. 68), ja que la referència de l'art. 531-1 CCCat a un «títol de l'adquisició» fa pensar que, malgrat l'art. 531-3 CCCat, el contracte no és l'únic possible títol o fonament justificatiu de la tradició.

26. Vegeu Federico de CASTRO, *El negocio jurídico*, Madrid, Civitas, 1991 (facsimil de l'ed. del 1971), p. 292.

3.2 L'ENRIQUIMENT COM A RESULTAT OBJECTIU D'UN ACTE JURÍDIC I, FINS I TOT, D'UN MER FET

S'ha de descartar així mateix l'altra designació tradicional de la figura: la d'*enriquiment «sense causa»*. Tot i que és més correcta que la precedent (*enriquiment «injust»*), el problema d'aquesta segona denominació, que es remunta al sistema romà de les *condictiones*,²⁷ és que considera l'enriquiment només com a resultat d'una conducta humana voluntària (és a dir, d'un acte jurídic): una *datio* o un lliurament realitzats pel mateix perjudicat. En realitat, l'enriquiment és un fenomen molt més ampli, ja que també pot derivar d'una conducta del titular del patrimoni enriquit²⁸ i fins i tot pot produir-se al marge de tota intervenció humana, com succeeix en els casos de barreja espontània de coses (art. 542-5 CCCat) i en l'accessió immobiliària derivada de fets naturals.²⁹

Aquesta identificació entre enriquiment i conducta humana voluntària (acte jurídic) explica la inicial consideració parcial de la figura en els codis que, com l'espanyol, es van inspirar en el Codi civil francès. Aquests codis, a banda de no formular la correcció de l'enriquiment injustificat com a principi general i transversal —ja que, com s'ha vist,³⁰ pot suscitar-se en tots els sectors de l'ordenament jurídic—, el van reduir a un únic supòsit: el de la *condictio indebiti*,³¹ que és la pretensió d'enriquiment (*rectius*, la pretensió de restitució o pagament de l'equivalent econòmic) que deriva de la circumstància específica del pagament d'allò indegut (art. 1895 i seg. CC). Per aquesta mateixa raó, la figura va ser encabida³² dins d'una particular font obligacional: el quasicontracte, fet lícit i purament voluntari que fa néixer obligacions a càrrec del seu autor i, eventualment, del destinatari de la conducta (art. 1887 CC). Doctrinalment i també des del dret contractual uniforme o harmonitzat, aquesta categoria ha estat abandonada no només pel seu origen fortuït o accidental,³³ sinó també perquè el

27. L'expressió *enriquiment «sense causa»* s'inspira en la *condictio sine causa* (Digest, llibre 12, tít. vii), que era la *condictio generalis* o de caràcter residual en la qual s'encabien els casos que no podien ser inclosos en les *condictiones* considerades en els títols precedents del mateix llibre del Digest.

28. Com ara en l'accessió per construcció realitzada amb materials aliens (art. 542-13 CCCat).

29. El fet que aquesta espècie d'accessió (no regulada pel CCCat i sotmesa, per tant, al CC: art. 366 i seg.) molt sovint no faci néixer pretensions de restitució o compensació, no invalida la seva consideració com a supòsit d'enriquiment injustificat, ja que l'exclusió legal de la pretensió es deu probablement a la dificultat de provar l'origen de l'enriquiment que experimenta l'immoble afavorit (vegeu R. NÚÑEZ LAGOS, *El enriquecimiento sin causa en el derecho español*, p. 123).

30. Vegeu *supra* la nostra «Introducció».

31. Digest, llibre 12, tít. vi.

32. Juntament amb la gestió d'affers aliens sense mandat (art. 1888 i seg. CC).

33. Tal com expliquem en un altre lloc, es remunta a la *Paràfrasi de Teòfil*, redactor i intèrpret del *Corpus iuris civilis*, qui, per a explicar que hi havia obligacions que naixien «com si fos d'un contracte» («quasi ex contractu»), va acabar parlant d'obligacions nascudes «ex quasicontractu», és a dir, d'un quasicontracte, amb la qual cosa creà llavors, a més d'un nou substantiu, un nou concepte jurídic (vegeu J. MARCO MOLINA, «La gestió oficiosa de negocios ajenos como fuente de obligaciones», a *Contractes*,

seu contingut heterogeni³⁴ i, per tant, artificial la fan no idònia per a encabir altres fets creadors d'obligacions.³⁵

Fins i tot el dret positiu espanyol va arribar a superar aquesta adscripció o punt de vista. Així, el CC, arran de la reforma del seu títol preliminar, l'any 1974³⁶ va reconèixer l'enriquiment injustificat com a font obligacional d'àmbit general,³⁷ de la qual el pagament d'allò indegut (l'anomenada *condictio indebiti*) només seria —com ja assenyalaven des d'abans la doctrina³⁸ i la jurisprudència— un cas merament particular. Això explicaria la tendència jurisprudencial, ben consolidada, que, en matèria de pagament d'allò indegut, dispensa el pagador, i alhora titular actiu de la pretensió restitutòria, de la prova que el pagament es va efectuar per error³⁹ i es limita a exigir —com és propi de les situacions d'enriquiment— que es demostrï la manca de justificació de l'atribució realitzada (en el cas de la *condictio indebiti*, la inexistència de l'obligació pagada).

En definitiva, un cop admesa la necessitat general d'atribuir a tot perjudicat per un desplaçament mancat d'una raó justificativa —i no només al pagador d'una obligació inexistent o que ja estava pagada— un dret o una pretensió a la recuperació del valor infundadament transferit, no té sentit mantenir el casuisme o la tipificació de casos concrets que són propis de la inicial classificació romana de les *condictiones*⁴⁰ i,

responsabilitat extracontractual i altres fonts d'obligacions al Codi civil de Catalunya: Materials de les Setzenes Jornades de Dret Català a Tossa, Girona, 2012, p. 423 i seq., esp. p. 436).

34. Més enllà del seu caràcter lícit i extracontractual, no hi ha trets comuns entre la gestió oficiosa i el pagament d'allò indegut com a font obligacional.

35. Vegeu C. VON BAR, *Benevolent intervention on another's affairs*, Munic, Sellier, 2006, p. 55 i 91.

36. Mitjançant el Decret 1836/1974, de 31 de maig.

37. Es tracta d'un reconeixement implícit, tot donant per fet que dins del Codi espanyol hi ha l'enriquiment injustificat com a figura general (vegeu l'apartat novè de la «Introducció» al Decret 1836/1974: «En el enriquecimiento sin causa —reconocido aquí de modo expreso como fuente de las obligaciones [...]»), però, en realitat, l'única localització d'aquest en el Codi era —tal com indiquem en el text— la dels articles relatius al cas particular del pagament d'allò indegut (art. 1895 i seq. CC). Vegeu l'art. 10.9.3 CC (clarament inspirat en l'art. 44 del Codi civil portuguès): «Las obligaciones no contractuales se regirán por la ley del lugar donde hubiere ocurrido el hecho de que deriven [...] En el enriquecimiento sin causa se aplicará la ley en virtud de la cual se produjo la transferencia del valor patrimonial en favor del enriquecido».

38. En la doctrina espanyola, va ser R. NÚÑEZ LAGOS, *El enriquecimiento sin causa en el derecho español*, p. 45 i seq., qui amb més contundència va afirmar que les normes del pagament d'allò indegut i, en concret, l'art. 1901 CC actuaven en el dret espanyol com a àmbit de la *condictio generalis*, és a dir, de la regla general que ningú no pot enriquir-se sense causa a costa d'altri.

39. Així, ja sentències del Tribunal Suprem com la de 28 de gener de 1956 van prescindir del requisit de l'error en el pagament perquè van apreciar l'existència d'un enriquiment injust. Posteriorment, sentències com la de 31 d'octubre de 1984 i la de 30 de març de 1994 han perseverat en aquesta línia.

40. En realitat, ja el mateix dret romà va obrir la porta a aquesta generalització, ja que el Digest va tancar la prèvia classificació de les *condictiones* (la *condictio ob causam datorum*, la *condictio ob turpem vel iniustam causam* i la *condictio indebiti*) amb l'anomenada *condictio sine causa* (Digest, llibre 12, tít. vii), que

llavors, tampoc no és necessari aferrar-se a la designació tradicional d'*enriquiment sense causa* (al·lusiva a la *condictio* o pretensió d'abast més general), ja que, com recentment ha posat en relleu el professor Badosa Coll,⁴¹ tot i que les *condictiones* són l'origen de la institució, no l'esgoten pel fet de basar-la únicament en una conducta voluntària del titular del patrimoni empobrit. Com ha subratllat també reiteradament el professor Badosa, el que singularitza l'enriquiment injustificat com a font obligacional —i en fa una font legal, al marge de la voluntat humana— és el «carácter objetivo del desplazamiento económico».⁴²

3.3. LA MANCA DE CAUSA O FONAMENT PER A RETENIR EL VALOR OBTINGUT

Tal com fa també l'article 2 de la proposta d'articulat annexa, cal detenir-se en la noció de *causa* o, més aviat, en la manca de causa. Atès que —com s'ha vist inicialment—⁴³ l'enriquiment injustificat pressuposa que hi ha hagut un desplaçament lícit o ajustat al dret objectiu, la manca de causa o justificació ha de predicar-se, més que del mateix desplaçament o de l'atribució que ja s'ha efectuat, de la legitimació o facultat del destinatari de l'atribució per a mantenir en el seu patrimoni el valor rebut.

D'antuvi, cal puntualitzar que, quan a aquest efecte es parla de *causa*, n'hi ha prou amb aplicar la noció ordinària de *causa* de la teoria general del dret; és a dir, a l'efecte de l'enriquiment injustificat, la «causa» té el mateix significat que la *causa* del negoci jurídic i la *causa* (o «justa causa») de la tradició.⁴⁴ Ens referim llavors a la causa de l'atribució patrimonial, és a dir, a la raó o el fonament⁴⁵ que —prescindint dels motius o mòbils individuals—⁴⁶ l'ordenament jurídic valora com a suficient per a explicar i, per tant, poder aprovar qualsevol desplaçament de béns o drets (reals o de crèdit).⁴⁷ Hi ha, però, un matis característic de l'enriquiment injustificat: en aquesta institució, la manca de causa, fonament o justificació es predica, més que de l'atribu-

operava com a *condictio generalis* o condició destinada a incloure tots els casos particulars que no podien encabir-se en les categories precedents.

41. F. BADOSA COLL, «El enriquecimiento injustificado», p. 88.

42. Vegeu F. BADOSA COLL, «El enriquecimiento injustificado», p. 105 (també p. 102, 103, 104 i 110).

43. En l'epígraf 2.1.

44. Vegeu R. NÚÑEZ LAGOS, *El enriquecimiento sin causa en el derecho español*, p. 103, qui parteix també d'una noció unitària de *causa de l'atribució patrimonial*.

45. Ha de tractar-se, en principi, d'una raó típica o identificada per la llei (art. 1274 CC) o, si més no, jurídicament identificable (arg. ex art. 1901 CC: «[...] que la entrega se hizo a título de liberalidad o por otra causa justa»).

46. Com veurem després dintre d'aquest mateix apartat, això només com a regla general o com a principi. Ho matisem en comentar el nostre art. 2.2.

47. Com ja s'ha apuntat (*supra* nota 22), també l'adquisició d'un dret de crèdit comporta una atribució patrimonial.

ció o el desplaçament patrimonial ja esdevingut, de la retenció o legitimació per a retenir⁴⁸ el valor o profit obtingut.⁴⁹

Tal com expressa el primer apartat de l'article 2 de la nostra proposta, la raó, la justificació o el fonament per a retenir poden proporcionar-la tant els negocis jurídics (incloent-hi el contracte) que han actuat com a títol justificatiu (art. 531-1 i 531-3 CCCat) de l'atribució efectuada i que, sempre que siguin fermes, legitimen el destinatari a retenir allò rebut, com també directament una norma jurídica⁵⁰ o una sentència judicial.⁵¹ Per tal d'evitar una enumeració taxativa i limitadora de les possibles fonts de legitimació, hem optat per cloure l'enumeració amb una fórmula oberta: «[...] o [...] un dret subjectiu exercit sense abús». Usualment, el dret subjectiu o la facultat de retenir que, correlativament, neutralitzen o impedeixen el naixement de la pretensió de restitució o compensació, deriven d'un negoci jurídic o són reconeguts per una norma o per una decisió judicial. Tot i això, hem preferit no barrar l'entrada a casos d'adquisició i retenció que, si bé no tenen un suport negocial, legal o judicial explícit

48. Una de les expressions legals d'aquesta idea més aconseguides és la de l'art. 1435 del Codi civil austríac: «També les coses que algú va lliurar tenint per verdadera una relació obligatòria, podran ser reclamades pel receptor, *quan la raó jurídica per retenir-les ha deixat d'existir*» (la traducció és meua; el text originari de la norma [*Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch* (ABGB), § 1435] és el següent: «Auch Sachen, die als eine wahre Schuldigkeit gegeben worden sind, kann der Geber von dem Empfänger zurückfordern, wenn der rechtliche Grund, sie zu behalten, aufgehört hat»). Aquesta idea de manca de raó o fonament per a retenir que volem recalcar amb l'auxili del text legal transcrit, requereix encara una altra puntualització. Tal com expressa l'art. 62.2 del Codi civil suís, no es tracta només que el fonament per a retenir allò rebut hagi cessat, sinó que, alternativament, la pretensió de restitució o compensació també sorgirà quan aquesta causa o raó no hagi existit mai, s'hagi frustrat o hagi decaigut posteriorment (vegeu art. 62.2 OR: «Insbesondere tritt diese Verbindlichkeit [és a dir, l'obligació de corregir l'enriquiment injustificat] dann ein, wenn jemand ohne jeden gültigen Grund oder aus einem nicht verwirklichten oder nachträglichen weggefallenen Grund eine Zuwendung erhalten hat»).

49. També en la jurisprudència es troben formulacions encertades de la noció de *causa* aplicada a la institució de l'enriquiment injustificat. Pot destacar-se l'aproximació a la noció que fa la Sentència del Tribunal Suprem (STS) de 28 de març de 1990, que té el doble mèrit, d'una banda, d'entendre la «causa» predicada de l'enriquiment com a causa de l'atribució patrimonial i, de l'altra, de fer veure que el que fa néixer la pretensió de correcció de l'enriquiment és la manca de causa per a «conservar» o retenir allò que s'ha rebut: «El principio de que nadie puede enriquecerse en perjuicio de otro —reiterado por este Tribunal Supremo— sólo tiene virtualidad cuando se está en presencia de un “enriquecimiento sin razón” o cuando hay una falta de derecho o de justicia para que el enriquecimiento se produzca. Y como explica la más autorizada doctrina, para que la acción exista debe, pues, faltar una causa justa de la atribución patrimonial, entendiendo por causa justa aquella situación jurídica que autoriza, de conformidad con el ordenamiento jurídico, al beneficiario de la atribución para recibir esta y conservarla, bien porque exista un negocio jurídico válido y eficaz entre ellos, bien porque exista una expresa disposición legal que autoriza dicha consecuencia».

50. Un cas ben il·lustratiu d'atribució patrimonial decidida i mantinguda només per decisió legal és el de l'adquisició *a non domino* com a mesura de protecció dels tercers adquirents de bona fe, ja sia mobiliària (art. 522-8 CCCat), ja sia immobiliària (art. 32, 34 i 37 Llei hipotecària).

51. Com ara, i només a tall d'exemple, la sentència que adjudica un bé (al millor postor o al mateix creditor) en el curs d'un procediment judicial d'execució forçosa (art. 650 i seg. i 670 i seg. LEC).

i directe,⁵² són, segons l'arbitri judicial, igualment legítims. Els esmentem llavors mitjançant la fórmula que fa servir la mateixa jurisprudència.⁵³

A més, aquesta enumeració dels fonaments, les raons o les causes justes per a mantenir en el propi patrimoni i no haver de restituir (o rescabalar) el valor obtingut a conseqüència de l'atribució efectuada infundadament, encara requereix una ampliació addicional, tot i que referida només als casos en què l'enriquiment deriva d'un acte de la persona empobrida.⁵⁴ Incorporem aquesta extensió en el nostre article 2.2, que pretén concordar la regulació proposada amb l'anomenat *marc comú de referència* (art. VII-2: 101 [4] DCFR). Segons aquest precepte,⁵⁵ «*també es considera injustificat l'enriquiment si: a) La persona perjudicada el va conferir: i) Per a un propòsit no aconseguit o ii) Amb una expectativa que no ha arribat a complir-se [...]*».⁵⁶ Tot i que només el BGB acull explícitament i directament⁵⁷ la pretensió de correcció de l'enriquiment fundada en aquesta circumstància (§ 812 [1], 2a proposició, BGB; indirectament també ho fa l'art. 62.2 OR suís),⁵⁸ altres ordenaments europeus representatius⁵⁹ manifesten la seva disposició a acollir-la, si més no per via del reconeixement jurisprudencial, com és el cas del dret espanyol.

En realitat, aquesta possibilitat afegida no representa una innovació, sinó que trasllada a l'actualitat un supòsit de fet —i el grup de casos consegüent— que ja havia reconegut el dret romà mitjançant l'anomenada *condictio ob causam datorum* o *condictio causa data, causa non secuta*,⁶⁰ que tant el BGB com l'OR suís van incorporar

52. Estem pensant, per exemple, en els casos de transmissió fiduciària de la propietat, que no tenen un suport legal explícit ni en l'ordenament català ni en l'espanyol, més enllà de l'al·lusió indirecta que hi fa l'art. 2, ap. 3r, de la Llei hipotecària.

53. Vegeu les sentències del Tribunal Suprem de 12 de gener de 1943 (cons. 4t), 27 de març de 1958 (cons. 4t) i 17 de febrer de 1994 (cons. 3r). Vegeu reflectida aquesta jurisprudència del Tribunal Suprem en la STSJC de 20 de març de 1995 (cons. 4t).

També la doctrina confirma el caràcter obert de les fonts o els fonaments de la legitimació per a retenir (vegeu José Luis LACRUZ BERDEJO *et al.*, *Elementos de derecho civil*, vol. II, *Derecho de obligaciones*, Madrid, Dykinson, 2005, p. 411).

54. *Rectius*, del titular del patrimoni empobrit (vegeu *supra* l'epígraf 3.1).

55. La traducció al català és meva.

56. A continuació, els restants apartats del precepte (art. VII-2:101*b* i *c* DCFR) formulen els requisits d'exercici de la pretensió de correcció de l'enriquiment en aquest supòsit.

57. De manera indirecta ho fa també l'art. 62.2 OR suís: «[...] oder aus einem nicht verwirklichten oder nachträglich weggefallenen Grund» (per a la traducció, v. *supra* la n. 48).

58. Aquest precepte diu que la pretensió d'enriquiment «també» s'escau quan no es produeix el resultat que, segons el que es desprèn del contingut del negoci atributiu, es perseguia amb la prestació realitzada (vegeu § 812 [1], 2a proposició, BGB: «Diese Verpflichtung besteht auch dann, wenn [...] der mit einer Leistung nach dem Inhalt des Rechtsgeschäfts bezweckte Erfolg nicht eintritt»).

59. A banda del dret espanyol, és el cas dels drets austríac, italià i holandès (sobre l'estat de la qüestió en la doctrina i la jurisprudència d'aquests ordenaments, vegeu C. Von BAR i Stephen SWANN, *Principles of European Law: Unjustified enrichment*, Munic, Sellier, 2010, p. 296 i seg.).

60. Digest, llibre 12, tít. VII.

partint de l'adaptació que, mitjançant la doctrina de la «pressuposició»,⁶¹ en va fer Bernhard Windscheid.

Seguint Windscheid,⁶² la pressuposició és una autolimitació de la voluntat de qui transmet: consisteix en l'expectativa d'un resultat o de la producció d'un fet,⁶³ o també en la creença en l'existència d'un estat de coses, sense les quals aquell no hauria realitzat la prestació que genera l'enriquiment. Aquesta expectativa pot ser o no convinguda amb el beneficiari de l'atribució, però, en tot cas, li ha de ser coneguda per tal que aquest pugui admetre o assumir que l'atribució realitzada pot quedar resolta,⁶⁴ si aquesta pressuposició o expectativa no es realitza o decau sobrevingudament.

Usualment, aquests fins i aquestes representacions de les parts que actuen com a base del negoci,⁶⁵ s'hi incorporen expressament mitjançant una clàusula condicional o modal. Ara bé, precisament perquè, sovint també, les parts (i, específicament, el disponent) no dubten de la producció del resultat perseguit o del manteniment de l'estat de coses que han considerat o pressuposat, no preveuen o no estableixen conseqüències per al cas de frustració del resultat o de la situació que consideraven.

Per això, com el mateix Windscheid assenyala, la pressuposició equival a una «condició insuficientment desenvolupada»⁶⁶ que, malgrat no haver estat formulada com a tal, no pot quedar sense conseqüències, perquè el manteniment de l'atribució realitzada des d'una determinada pressuposició o assumpció d'un cert estat de coses, com que no respon al veritable propòsit del seu autor, estaria «materialment» despro-

61. Vegeu F. BADOSA COLL, «El enriquecimiento injustificado», p. 83 (vegeu-ne també les p. 75, 79 i 81). Pot consistir també en la realització d'una conducta pel destinatari de la prestació (vegeu B. WINDSCHEID, *Lehrbuch des Pandektenrechts*, vol. I, Düsseldorf, Buddeus, 1862, p. 231).

62. Tot i haver dedicat un treball monogràfic a la figura de la pressuposició (B. WINDSCHEID, *Die Lehre des römischen Rechts von der Voraussetzung*, Düsseldorf, Buddeus, 1850; també la revista *Archiv von der Civilistischen Praxis* va publicar una versió del treball; vegeu *Archiv für Civilistische Praxis*, núm. 78 [1892], vol. I), basem la nostra síntesi en l'exposició que en fa el mateix autor en diversos llocs del seu tractat de les Pandectes (vegeu B. WINDSCHEID, *Lehrbuch des Pandektenrechts*, vol. I, § 97-100, p. 226 i seg.; i B. WINDSCHEID, *Lehrbuch des Pandektenrechts*, tom II, vol. II, Düsseldorf, Buddeus, 1866, § 423-429, p. 189 i seg.).

63. Aquest fet tant pot ser futur com, fins i tot, coetani o pretèrit a la prestació del transmissent (vegeu F. BADOSA COLL, «El enriquecimiento injustificado», p. 83).

64. Els apartats b i c del ja esmentat art. VII-2:101, apt. 4, DCFR incorporen aquests requisits que indiquem en el text: «An enrichment is also unjustified if [...] b) [...] The enriched person knew of, or could reasonably be expected to know of, the purpose or expectation; and c) The enriched person accepted or could reasonably be assumed to have accepted that the enrichment must be reversed in such circumstances».

65. *Geschäftsgrundlage* ('base del negoci') és l'expressió emprada posteriorment per Oertmann, qui va tractar de la pressuposició en relació amb la qüestió de la *clausula rebus sic extantibus* (vegeu P. J. OERTMANN, *Die Geschäftsgrundlage*, Leipzig, ed. A. Deichert, 1921, p. 137 i seg.).

66. Vegeu B. WINDSCHEID, *Lehrbuch des Pandektenrechts*, vol. I, § 97, p. 226.

vist de fonament o causa justificativa.⁶⁷ Per tant, també⁶⁸ el desequilibri patrimonial que deriva de la no-realització, de la frustració o de la desaparició sobrevinguda d'una pressuposició,⁶⁹ haurà de ser corregit imposant a l'afavorit per l'atribució així efectuada una pretensió personal de restitució d'allò rebut.⁷⁰

És gairebé inevitable reconèixer que l'admissió de la pressuposició permet que els motius o fins individuals d'alguna de les parts⁷¹ afectin la fermesa de l'atribució patrimonial (i, parlant més àmpliament, les declaracions de voluntat negocials efectuades). Doncs bé, tot i que aquesta possibilitat va determinar que, originàriament,⁷² el BGB —tot tement per la seguretat del tràfic o comerç jurídic— no incorporés la pressuposició com a figura general, va acabar admetent-la puntualment respecte a institucions concretes, com ara en matèria d'enriquiment injustificat,⁷³ tal com aquí ho estem veient.

67. Vegeu B. WINDSCHEID, *Lehrbuch des Pandektenrechts*, vol. I, § 97, p. 227: «Wer einen Willen unter einer Voraussetzung erklärt, will ebenfalls, wie derjenige, welcher eine bedingte Willenserklärung abgibt, dass die gewollte rechtliche Wirkung nur bei einem gewissen Zustand der Verhältnisse bestehen solle [...] Die Folge davon ist [...] dass [...] wenn die Voraussetzung ermangelt [...] dem wahren, dem eigentlichen Willen des Urhebers der Willenserklärung entspricht das nicht, und deswegen ist ihr Bestehen, obgleich formal gerechtfertigt, doch materiell ohne rechtfertigenden Grund».

68. «També» vol dir igual que en els casos que donen lloc a les restants *condictiones*, com ara la *condictio indebiti* (vegeu F. BADOSA COLL, «El enriquecimiento injustificado», p. 83, 88 i 90).

69. Tal com puntualitza Windscheid, allò pressuposat tant pot no haver arribat a existir mai com també, si ha existit, pot haver cessat o deixat d'ésser (vegeu B. WINDSCHEID, *Lehrbuch des Pandektenrechts*, vol. I, p. 228, i, sobretot, B. WINDSCHEID, *Lehrbuch des Pandektenrechts*, vol. II, p. 191: «[...] Die Voraussetzung kann nicht nur dadurch ermangeln, dass das Vorausgesetzte nicht wirklich ist oder wird, sondern auch dadurch, dass es aufhört wirklich zu sein»). Aquesta dualitat de possibilitats ha quedat reflectida en l'OR suís (vegeu art. 62.2: «[...] oder aus einem nicht verwicklichten oder nachträglich weggefallenen Grund [...]») encara amb més claredat que en el BGB (comp. § 812.1, 2a prop.).

70. B. WINDSCHEID, *Lehrbuch des Pandektenrechts*, vol. II, p. 189-190.

Hi ha, però, una restricció lògica a l'efecte jurídic que primàriament s'imputa a la manca de pressuposició. Així, encara que no s'aconsegueixi el resultat perseguit o falti o desaparegui la situació pressuposada, s'exclou la pretensió restitutòria en dos casos previstos pel mateix BGB (§ 815): quan l'obtenció del resultat era ja inicialment impossible i aquesta impossibilitat era coneguda per l'autor de la prestació que genera l'enriquiment d'altri i quan ha estat ell mateix qui, anant contra la bona fe, ha impedit que el resultat perseguit arribi a produir-se.

71. Vegeu R. NÚÑEZ LAGOS, *El enriquecimiento sin causa en el derecho español*, p. 98: «[...] El fin individual por el cual entendieron las partes que quedaban obligadas (porque una parte se lo había comunicado a la otra oportunamente), no se ha realizado, habiéndose producido [...] un enriquecimiento sin causa».

72. Ja en el segle XXI, la Llei alemanya de modernització del dret d'obligacions (*Schuldrechtsmodernisierungsgesetz*, de 26 de novembre de 2001) ha fet un pas endavant i ha incorporat la noció amb abast general per a tot negoci jurídic, introduint-la mitjançant l'anomenada *alteració de la base del negoci* (actual § 313 BGB, «Störung der Geschäftsgrundlage»).

73. Altres localitzacions significatives de la pressuposició o *Voraussetzung* dins del BGB es troben en l'àmbit dels vicis o defectes de la cosa venuda (vegeu el precedent § 458 i l'actual § 434.(1).1) i també en el de la transacció (§ 779).

Quelcom semblant han fet tant la nostra jurisprudència⁷⁴ com el DCFR, que, seguint una tradició que es remunta al *ius commune*,⁷⁵ no han volgut barrar la porta que, si més no en casos puntuals, la frustració d'un objectiu individual o l'incompliment d'alguna expectativa del subjecte que amb el seu acte o la seva conducta ha generat l'enriquiment, puguin ser suficient per a fonamentar la seva pretensió de restitució o compensació d'allò atribuït amb aquest propòsit no aconseguit o partint d'aquesta expectativa inexistente o frustrada.⁷⁶

Aquesta possibilitat que els autors dels textos de dret privat harmonitzat o uniforme incorporen amb ànim limitatiu o gairebé excepcional depèn de dos requisits: un de caràcter explícit, acollit també per la nostra proposta reguladora (v. art. 2.2, subapartats *b* i *c*), i un altre d'implícit que indiquem com a mera recomanació en l'exposició de motius del futur llibre sisè.

74. Tant la jurisprudència espanyola com la catalana contenen exemples significatius de com els tribunals donen puntualment curs a pretensions de correcció de l'enriquiment injustificat basades en la manca o cessació de la situació que actuava com a pressupòsit o motiu impulsor per al disponent. En la jurisprudència espanyola, vegeu les sentències del Tribunal Suprem de 27 de març de 1958 (dret a la recuperació de l'import de les obres de millora finançades pel promès en un immoble del pare de la seva promesa, perquè el matrimoni considerat com a «causa» no es va celebrar) i 30 de juliol de 1996 (dret a la restitució del valor d'unes obres municipals executades i finançades per un veí a favor d'un ajuntament que després va millorar la seva situació econòmica).

En la jurisprudència catalana, pot ser indicatiu el cas resolt per la STSJC de 28 d'octubre de 2004 (eventual pretensió de reemborsament per haver finançat, com a propietari exclusiu, la totalitat de les despeses meritades per un immoble que després es va determinar judicialment que pertanyia en comú al demandant i al seu cònjuge).

75. En efecte, Windscheid construeix la categoria dogmàtica de la pressuposició per inducció a partir de múltiples casos particulars extrets dels textos del *Corpus iuris civilis*. Com acostumen a fer tant aquest autor com la resta de pandectistes germànics, aquests casos es presenten com a suport a les seves afirmacions en les notes que acompanyen el text. El *Tractat* d'Ennecerus fa una selecció dels supòsits més significatius, que serien els següents: el lliurament d'un rebut abans d'haver-se efectuat el pagament o d'una confessió documental d'haver rebut un préstec que tampoc no s'ha fet encara, l'enviament d'unes mercaderies abans de la perfecció del contracte de compravenda, el pagament en compliment d'un contracte invàlid per manca de forma i que s'efectua esperant que es convalidi pel compliment posterior de la solemnitat omesa, el pagament per raó d'un deute encara no nascut perquè està sotmès a una condició suspensiva, tot confiant que el fet condició arribarà a complir-se, i, naturalment, és també ben significatiu el cas de les atribucions lucratives sotmeses a un mode incomplet i el de les donacions *propter nuptias* quan no arriba a celebrar-se el matrimoni projectat (vegeu L. ENNECERUS, *Tratado de derecho civil: Derecho de obligaciones*, tom II, 2a part, vol. 2, Barcelona, Bosch, 1966, p. 989).

76. Els casos per als quals el DCFR ha previst aquesta possibilitat del seu art. VII-2:101, ap. 4, són —a més dels tradicionals assenyalats en la precedent nota 75— (particularment, les atribucions o prestacions realitzades en vista d'un matrimoni que no arriba a celebrar-se) els de les prestacions o atribucions fetes a algú amb el propòsit d'incloure-lo a la conclusió d'un contracte que, en última instància, no arriba a celebrar-se: «In such a case the disadvantaged person —not being contractually obliged to do so— may well have enriched the other party in order to induce the conclusion of a contract and thus obtain an enforceable right to some benefit in return» (cfr. C. VON BAR i Stephen SWANN, *Principles of European Law*, p. 245).

—El primer requisit, l'explícit, ja l'hem esmentat més amunt: es tracta que, a l'efecte de donar curs a la pretensió de correcció de l'enriquiment injustificat, només poden ser rellevants els propòsits de l'autor de l'atribució patrimonial que siguin compartits amb el destinatari d'aquesta o bé, si no ho són, els que li siguin coneguts o recognoscibles,⁷⁷ de manera que, com que no podrà ignorar la seva transcendència per a qui li ha fet la prestació, tingui la possibilitat de restituir-la en cas de frustració o no-realització d'aquests fins o assumpcions.

—El requisit implícit és de caràcter negatiu i té molt a veure amb la ja al·ludida admissió restrictiva d'aquesta *condictio ob causam datorum*. Es tracta que aquesta porta (o, més ben dit, «escletxa») oberta a l'eventual repercussió d'alguna expectativa o fi individual no serveixi per a eludir els requisits imposats per les normes jurídiques especials que componen el règim jurídic d'alguna institució particular i precisament permeten que, en relació amb aquesta, siguin també transcendents els motius o propòsits individuals d'alguna part o subjecte del negoci.

Un exemple ben eloqüent o suficientment explicatiu d'aquesta segona exigència és el de la tipificació (i taxació) legal de les causes de revocació de les donacions en general (art. 531-15 CCCat) i, en particular, de les donacions en vista d'un matrimoni que hauria de celebrar-se o de subsistir: art. 231-14, 231-25 i 231-27 CCCat.⁷⁸ Aquesta enumeració legal limitativa de les causes de revocació de les donacions no pot ser eludida o defraudada esgrimint una pretensió de correcció de l'enriquiment generat per la donació que es fonamenti en la frustració del resultat que pretesament es volia assolir amb aquesta.

3.4. L'EXISTÈNCIA D'ENRIQUIMENT O D'INCREMENT EN UN DETERMINAT PATRIMONI

L'article 3 de la proposta annexa es refereix als pressupòsits o elements que determinen l'existència d'un enriquiment injustificat i el consegüent naixement de la pretensió restitutòria o de pagament de l'equivalent econòmic. Aquests elements, els

77. «It is not a condition of the application of paragraph (4) that the purpose or expectation be a shared one, (although that is, of course, one possible scenario). It is, however, a requirement that the enriched person was or ought to have been aware of the disadvantaged person's purpose or expectation at the time of conferring the enrichment. This limitation ensures that the ambit of the Article is confined to sensible proportions since the purpose or expectation must necessarily be either communicated to the enriched person or else, from an objective standpoint, easily identifiable in the circumstances. This limitation [...] goes some way to creating an incentive to clarify legal relations before undertaking some measure which will enrich another» (vegeu C. VON BAR i Stephen SWANN, *Principles of European Law*, p. 245).

78. Precisament aquest exemple referit a Espanya (el de la limitació de les causes de revocació de les donacions tant en el CC com en el CCCat) és el que posen els ponents del DCFR per a al·ludir (molt indirectament) al requisit implícit que indiquem en el nostre text (vegeu C. VON BAR i Stephen SWANN, *Principles of European Law*, p. 250).

assenyalen de manera una mica acadèmica la jurisprudència⁷⁹ i també alguns dels codis europeus, com el Codi civil italià (art. 2041.1). Es tracta de l'efectiu enriquiment o augment d'un determinat patrimoni, la manca de «causa» o raó justificativa d'aquest increment i, finalment, la correlació o connexió entre l'increment del patrimoni enriquit i el paral·lel empobriment o desavantatge d'un altre patrimoni.

Prescindint de la manca de causa, que ja és objecte del precedent article 2, l'article 3 de la nostra proposta es concentra a establir quan s'entén produït l'enriquiment o increment patrimonial i només al·ludeix implícitament als altres dos elements: l'empobriment i la correlació entre l'enriquiment i l'empobriment.

—Pel que fa a l'empobriment, no sembla necessari fer una relació o un llistat de les seves possibles manifestacions, ja que —guiant-nos pel DCFR (art. VII-3:101 i 3:102)— les descripcions que es proposen acostumen a ser només el revers o la imatge invertida (*damnum emergens* i *lucrum cessans*)⁸⁰ dels conceptes inclosos en l'increment o augment del patrimoni enriquit (*damnum cessans* i *lucrum emergens*).⁸¹ Tot i això, sembla necessària una puntualització que, pel seu caràcter conceptual o dogmàtic, no podem incloure en la proposta d'un futur text legal: la noció d'*empobriment* no ha d'identificar-se amb la de *dany indemnitzable*, ja que, a banda que parteix de pressupòsits diferents,⁸² pot ser força més àmplia.

Així, pot haver-hi empobriment o detriment patrimonial sense que arribi a produir-se un dany. Per això, malgrat els textos legals que descriuen l'empobriment del titular actiu de la pretensió (de restitució o compensació) com a «dany» (art. 2041.1 Codi civil italià)⁸³ o perjudici, fóra més correcte parlar de l'empobriment com a «desavantatge» (així, art. VII-3:102 DCFR). Com a cas significatiu d'empobriment sense dany, la jurisprudència alemanya⁸⁴ ha detectat el de l'exploació comercial dels drets

79. Vegeu la STS de 21 de desembre de 1984, cons. 2n.

80. «Un correlativo empobrecimiento del demandante, en cualquiera de las dos expresadas versiones o manifestaciones [del enriquecimiento], aunque en actuación invertida: *damnum emergens* o *lucrum cessans*» (vegeu M. C. GETE-ALONSO a L. PUIG I FERRIOL, M. C. GETE-ALONSO Y CALERA, J. GIL RODRÍGUEZ i J. HUALDE SÁNCHEZ, *Manual de derecho civil*, vol. II, Madrid, Marcial Pons, 1996, p. 51).

81. Així, l'art. VII-3:101(1) DCFR estableix que l'enriquiment es produeix o bé per un augment de béns o una disminució de responsabilitats, per la recepció d'un servei o d'una prestació de treball, o per l'ús dels béns d'altri, mentre que, inversament, l'art. VII-3:102(2) DCFR descriu l'empobriment o desavantatge dient que es manifesta com la disminució de béns o l'augment de responsabilitats, com la prestació d'un servei o treball o com l'ús que fa un altre dels propis béns.

82. Ho puntualitza reiteradament F. BADOSA COLL, «El enriquecimiento injustificado», p. 106, qui remarca el caràcter lícit de l'enriquiment injustificat com a font d'obligacions, per contraposició a la responsabilitat derivada dels il·lícits civils, que, per regla general —prescindint dels casos especials de responsabilitat objectiva o per un mer resultat—, pressuposa una conducta culposa o negligent.

83. Art. 2041.1 del Codi civil italià: «Chi, senza una giusta causa, si è arricchito a danno di un'altra persona è tenuto, nei limiti dell'arricchimento, a indennizzare quest'ultima della correlativa diminuzione patrimoniale».

84. Vegeu la Sentència del Tribunal Federal per a Afers Civils (BGHZ) de 18 de desembre de 1986. Tal com fa veure R. NÚÑEZ LAGOS, *El enriquecimiento sin causa en el derecho español*, p. 115, hi ha, però,

de la personalitat (com ara el dret a la imatge) d'altri; en aquesta mena de casos,⁸⁵ hi ha, efectivament, un detriment o desavantatge per al titular d'aquests drets, però no un dany o una pèrdua patrimonial (en la seva doble vessant de *damnum emergens* o *lucrum cessans*), ja que la persona titular d'aquests atributs que algú ha fet econòmicament rendibles sense el seu consentiment reclama precisament perquè s'oposa a aquesta patrimonialització.

—Quant al ja esmentat pressupòsit de la correlació entre l'enriquiment i l'empobriment, hi al·ludim inspirant-nos en la fórmula sintètica que ja va fer servir l'article 612-4 dels *Treballs preparatoris* de l'any 2004: hi haurà connexió entre l'increment d'un patrimoni i l'empobriment d'un altre quan l'increment s'hagi produït per un desplaçament de béns que provenen d'aquest altre patrimoni o per l'activitat del seu titular.⁸⁶

En tot cas, hi haurà aquesta correlació sempre que l'enriquiment s'hagi produït a compte del titular d'un altre patrimoni,⁸⁷ fins i tot sense una conducta o activitat seva o per causes naturals,⁸⁸ com succeeix, per exemple, en els casos de barreja accidental de coses mobles (art. 542-15 i 542-16 CCCat). Tot i que s'acostuma a assenyalar

casos semblants força anteriors, com ara la condemna, fins i tot penal (juntament amb la decisió civil de segrest de les fotografies: *Reichsgericht in Zivilsachen*, 45, 170), dels fotògrafs que el dia 2 d'agost de 1898 van retratar (i, subsegüentment, exposar i comercialitzar) les imatges del canceller Otto von Bismarck en el seu llit de mort (30 de juliol de 1898). Aquest cas va donar lloc a la inserció d'un precepte destinat a la protecció de la pròpia imatge dins de la Llei alemanya de protecció de les arts plàstiques (§ 22 *Kunsturheberrechtsgesetz*, de 9 de gener de 1907).

85. Vegeu C. VON BAR i Stephen SWANN, *Principles of European Law*, p. 156, 184 i 212.

86. Vegeu els *Treballs preparatoris* del 2004, art. 612-4, «Concepte»: «Existeix enriquiment injust en aquells supòsits en què el patrimoni d'una persona s'incrementa a costa de l'activitat d'una altra persona o pel desplaçament de béns que provenen d'un patrimoni aliè a favor seu, sense que hi hagi cap justificació lícita».

87. «[...] es menester que la obtención de la ventaja por parte de uno haya costado algo a otro, esto es, tiene que causarle una desventaja o ser causada por una tal desventaja. La ventaja del uno tiene que derivar de la desventaja del otro [...] Casi siempre el enriquecimiento se hace sobre el patrimonio del otro. Pero no es indispensable. La expresión 'a expensas' [que fa servir el BGB] abarca también los casos en que lo obtenido no pertenecía todavía al patrimonio, pero hubiera sido adquirido de no mediar la circunstancia que opera el desplazamiento patrimonial (repudiación de una herencia, de un legado) [...]» (L. ENNECERUS, *Tratado de derecho civil*, p. 955).

Aquesta última observació (el fet que allò obtingut no hagués arribat a formar part del patrimoni empobrit) va portar el legislador alemany a substituir l'expressió originària del primer projecte de BGB, «des del seu patrimoni» (§ 748 BGB, 1. *Entwurf*), per la que acabà convertint-se en definitiva: «auf dessen Kosten» ('a costa seva': § 812.1 BGB). Respecte a aquesta qüestió, vegeu l'explicació que proporcionen els anomenats *protokolle* elaborats per la segona comissió redactora del BGB (KOMMISSION FÜR DIE ZWEITE LESUNG DES ENTWURFS DES BÜRGERLICHEN GESETZBUCHS, *Protokolle der Kommission für die zweite Lesung des Entwurfs des Bürgerlichen Gesetzbuchs*, vol. II, reimpr. de l'ed. de Berlín, 1897-1899, p. 685).

88. O bé, com afegeix R. NÚÑEZ LAGOS, *El enriquecimiento sin causa en el derecho español*, p. 179, també pel fet d'un tercer o, fins i tot, per un fet de la persona que s'enriqueix (p. ex., en el cas de la construcció amb materials aliens [art. 542-13 CCCat] i en cas d'especificació [art. 542-19 CCCat]).

que aquesta correlació entre l'increment i el detriment de dos patrimonis diferents és una relació causal purament fàctica, tècnicament parlant és més correcte parlar d'*imputació*,⁸⁹ ja que, perquè arribi a néixer la pretensió de correcció de l'enriquiment, calen, a més, un judici o una valoració jurídica: per més que existeixi materialment la connexió causal, el subjecte empobrit només podrà reclamar allò atribuït injustificadament a un altre, si legalment o judicialment es valora l'existència d'aquesta connexió.⁹⁰

Tot i això, per a arribar a valorar o apreciar com a existent aquesta connexió entre l'enriquiment i l'empobriment⁹¹ no és necessari que els seus respectius objectes o resultats tinguin el mateix valor i ni tan sols la mateixa naturalesa (art. VII-4:107 DCFR), com succeeix, per exemple, quan els diners invertits en el pagament d'un deute aliè es tradueixen en una disminució del passiu del deutor afavorit. Tampoc el caràcter indirecte de la connexió impedeix que aquesta arribi a establir-se.⁹² Això passa quan l'enriquiment és el resultat de més d'una atribució o de diverses atribucions connectades, alguna de les quals pot tenir lloc des d'un patrimoni intermediari pertanyent a una persona distinta de la titular del patrimoni empobrit.⁹³ Usualment es tracta dels casos de l'anomenada *estipulació a favor d'un tercer*, en què la pretensió de restitució o pagament de l'equivalent econòmic es reconeix a l'estipulant vers el beneficiari de la prestació realitzada pel tercer promitent.⁹⁴

89. Així ho puntualitza F. BADOSA COLL, «El enriquecimiento injustificado», p. 114, 123 i 125.

90. Perquè, malgrat la connexió o causalitat material, manca la voluntat legal d'imputació i no arriba a néixer la pretensió de correcció de l'enriquiment en els casos d'accessió immobiliària originada per causes naturals, sense intervenció humana (p. ex., art. 366, 372 i 373 CC).

91. La seva inexistència determina, com en el cas objecte de la STS de 8 de juny de 1995, que, malgrat haver-se constatat l'enriquiment del demandat i el detriment del demandant, el tribunal desestimi la pretensió de correcció de l'enriquiment per manca de «vínculo de conexión entre el empobrecimiento de "C., SA" —que lo expresa la bajada estrepitosa del precio de las acciones— y el enriquecimiento de "R., SA" [...] La depreciación caótica de las acciones ocurrió años después a que transcurriera el derecho concedido a R. para su recompra» (vegeu el cons. 6è de la resolució citada).

92. En contra, però, d'aquesta possibilitat, vegeu les sentències del Tribunal Suprem de 5 de gener i 22 d'octubre de 1991.

93. Vegeu R. NÚÑEZ LAGOS, *El enriquecimiento sin causa en el derecho español*, p. 105.

94. Un cas representatiu és el de la STS de 23 de març de 2006, que va estimar l'acció d'enriquiment interposada per l'hereva d'un testador que, via disposició testamentària, va privar la seva excònjuge de la condició de beneficiària de la seva assegurança de vida. Com que el canvi no va ser comunicat a la companyia asseguradora, aquesta va alliberar-se de la seva obligació pagant el capital a la beneficiària precedent, la qual, d'aquesta manera, va enriquir-se indirectament i sense justificació a costa de l'hereva i legítima destinatària de la prestació deguda per la companyia asseguradora. Tal com indiquem en el text, el caràcter indirecte del benefici obtingut no va impedir al tribunal reconèixer a la titular del patrimoni empobrit el dret a la restitució o recuperació d'aquest valor.

Aquest supòsit il·lustra també que, com fa veure R. NÚÑEZ LAGOS, *El enriquecimiento sin causa en el derecho español*, p. 105, en els casos d'atribució indirecta, la manca de causa o justificació es refereix, no a la primera atribució (l'efectuada entre el patrimoni empobrit i el de l'intermediari), sinó a la segona (la que té lloc entre el patrimoni de l'intermediari i el patrimoni enriquit).

Finalment, com ja avançàvem a l'inici de l'epígraf, l'element o pressupòsit de l'enriquiment que s'analitza en l'article 3 de la proposta és l'existència d'un increment patrimonial. Genèricament parlant, aquest increment és la diferència entre l'estat actual d'un patrimoni i el seu —hipotètic— estat si no hagués arribat a produir-se a favor seu el desplaçament o l'atribució injustificada. L'article que proposem enumera, sense ànim limitatiu, els casos que —guiant-nos per allò que és estadísticament més freqüent—⁹⁵ porten a apreciar que un determinat patrimoni s'ha incrementat.

Tal com reflecteix el primer apartat de l'article (art. 3a), que és la disposició d'abast més general, tots els casos esmentats parteixen d'una premissa acceptada comunament:⁹⁶ un patrimoni augmenta o s'enriqueix tant per la recepció d'algun bé o valor (una cosa, un dret o un servei), és a dir, per un augment de l'actiu (art. 3a, primera part, i art. 3b i c), com, així mateix, per la disminució del passiu (art. 3a, segona part), com succeeix arran de l'extinció d'alguna de les seves obligacions, i, fins i tot, per la mera evitació de la disminució de l'actiu, com en els casos que determinen una evitació de despesa (art. 3d).

De qualsevol d'aquestes maneres, es tracta de poder establir que un patrimoni s'ha incrementat o ha rebut un valor. Tot i que no creiem necessari precisar-ho en l'article corresponent,⁹⁷ convé aclarir que es valora únicament el fet que s'hagi arribat a produir l'augment o enriquiment, sense tenir en compte que la seva obtenció pot haver costat una pèrdua, una disminució o un desavantatge al titular del patrimoni enriquit.⁹⁸ Es rebutja, en definitiva, l'anomenada *teoria del saldo net*,⁹⁹ que el dret espanyol només aplica en casos molt particulars —com el del pagament a un tercer (art. 1158.3 CC), el pagament a un tercer no creditor i, sobretot, la protecció del contractant incapaç a l'efecte de la restitució recíproca de les prestacions contractuals (art. 1304 CC).¹⁰⁰ Aquestes normes no semblen generalitzables, sobretot perquè, en

95. Com que aquesta concreció normativa és merament empírica, ja que es basa en l'observació d'allò que en la realitat acostuma a ser més freqüent, entenem que l'enumeració dels referits «síntomes» d'enriquiment o increment patrimonial no ha de ser limitativa ni taxativa. Per això ens apartem del propòsit exhaustiu que caracteritza la parallela enumeració de l'art. VII-3:101 DCFR (vegeu C. VON BAR i Stephen SWANN, *Principles of European Law*, p. 344).

96. Vegeu les sentències del Tribunal Suprem de 12 de gener de 1943 (cons. 4t), 27 de març de 1958 (cons. 3r) i, sobretot, 21 de desembre de 1984 (cons. 2n).

Sobre aquesta doble vessant de l'increment patrimonial com a augment de l'actiu o disminució del passiu, vegeu en la doctrina L. ENNECERUS, *Tratado de derecho civil*, p. 953 i seg., i R. NÚÑEZ LAGOS, *El enriquecimiento sin causa en el derecho español*, p. 113 i seg.

97. Sí que ho fa, en canvi, l'art. VII-3:101(2) DCFR: «In determining whether and to what extent a person obtains an enrichment, no regard is to be had to any disadvantage that person sustains in exchange for or after the enrichment».

98. Com ara la realització d'una despesa o el pagament d'una contraprestació a una tercera persona per tal d'arribar a obtenir el bé o valor en què consisteix l'enriquiment (p. ex., les despeses de transport efectuades per a lliurar a un tercer la cosa que se li transmet *a non domino*).

99. Vegeu C. VON BAR i Stephen SWANN, *Principles of European Law*, p. 359, 360 i 501.

100. Vegeu R. NÚÑEZ LAGOS, *El enriquecimiento sin causa en el derecho español*, p. 191.

matèria d'enriquiment injustificat, el Codi civil sembla aplicar el principi antagònic (art. 1897 CC, última proposició).¹⁰¹

4. L'ENRIQUIMENT INJUSTIFICAT COM A FONT OBLIGACIONAL

4.1. L'OBLIGACIÓ DE RESTITUCIÓ O, SI ESCAU, RESCABALAMENT

L'enriquiment injustificat no és només un concepte, sinó que és un resultat —dels elements prèviament analitzats— que actua com a supòsit de fet d'un efecte jurídic particular: l'obligació de restituir allò obtingut injustificadament o sense causa o, si no és possible la restitució específica o *in natura* del mateix objecte transferit, el pagament del seu valor o equivalent econòmic.¹⁰²

A aquest efecte, l'import o valor que s'ha de prendre com a referència és el de l'enriquiment que experimenta el beneficiat i, consegüentment, obligat a restituir o rescabalar, i no el del correlatiu empobriment del creditor, que és la persona titular del patrimoni de procedència. Aquesta premissa s'explica amb la pròpia finalitat de la pretensió (i, en última instància, la pròpia naturalesa de l'enriquiment com a institució): es fa abstracció de l'import de l'empobriment, perquè no es tracta de sancionar una conducta ni de reparar un dany,¹⁰³ sinó de restaurar l'equilibri entre dos patrimonis mitjançant una transferència de valors de signe invers al desplaçament o l'atribució que ja s'ha efectuat.¹⁰⁴

101. Efectivament, l'última proposició de l'art. 1897 CC obliga l'*accipiens* de bona fe de la cosa pagada indegudament que l'aliena a un tercer, a restituir al propietari el preu íntegre rebut per aquella, sense descomptar, p. ex., les despeses del contracte de compravenda celebrat amb el tercer adquirent.

En canvi, segons l'opinió de la doctrina alemanya, el BGB sí que permet aplicar aquesta «teoria del saldo» prenent com a base el § 818(3) BGB. Vegeu una explicació més detallada d'aquesta construcció i un recull de la jurisprudència que l'aplica a L. ENNECERUS, *Tratado de derecho civil*, p. 1010 i seg.

102. Vegeu M. C. GETE-ALONSO, p. 51: «Procede la restitución *in natura* o en forma específica cuando sea posible restituir aquello en lo que se produjo el enriquecimiento; en los demás casos se produce una valoración económica del mismo naciendo una obligación dineraria de valor».

103. J. FERRANDIS VILELLA, anotacions de dret espanyol al *Tractat* ja citat de L. ENNECERUS, *Tratado de derecho civil*, p. 1016: «[E]l precepto transcrito [art. 1897 CC] quiere expresar el principio según el cual la medida del deber de restitución viene determinada no por el perjuicio sufrido por el demandante (como ocurriría si se tratara de una acción de indemnización de daños) sino por el beneficio obtenido injustamente por el demandado».

104. L'import de l'empobriment només arriba a ser un paràmetre per raons merament circumstancials i, per tant, contingents: en els casos en què l'import de l'enriquiment obtingut pel beneficiat ultrapassi o sigui superior al valor de l'empobriment sofert pel creditor, la pretensió només podrà exercir-se per la suma concurrent d'enriquiment i empobriment. Així ho estableixen les sentències del Tribunal Suprem de 5 d'octubre de 1985 (cons. 2n), 25 de novembre de 1985 (cons. 4t) i 30 de juliol de 2006 (cons. 6è). En la doctrina, vegeu José Luis LACRUZ BERDEJO *et al.*, *Elementos de derecho civil*, p. 414: «La indemnización (*sic*) alcanza al punto de concurrencia del empobrecimiento y el enriquecimiento, y no al exceso del uno sobre el otro».

Per aquesta mateixa raó, tampoc no és tècnicament correcte parlar d'*indemnització*, sinó que, tal com hem anat fent, cal parlar de *restitució* (específica) o, si escau, de *pagament de l'equivalent econòmic*.¹⁰⁵

A més, tal com determina la nostra proposta (art. 4.1 i 5.1), l'exercici de la pretensió només és possible si l'enriquiment subsisteix en el moment de la reclamació. Aquest requisit de l'actualitat de l'enriquiment —tot i que es veu notablement matisat en cas de mala fe— respon també al fonament ja indicat: com que no es persegueix sancionar una conducta, sinó rectificar una atribució efectuada sense una causa o raó justificativa, s'ha de procurar aconseguir aquest objectiu amb el mínim detriment de la resta del patrimoni enriqueït. Qui s'ha enriqueït ha de restituir tot allò que ha rebut, però només en la mesura del seu increment patrimonial.¹⁰⁶ La correcció de l'enriquiment no pot superar l'augment patrimonial experimentat.¹⁰⁷ Per tant, la inexistència total o parcial de l'enriquiment en el moment d'exercici de la pretensió provocarà, segons el cas, la supressió o la reducció de l'obligació de pagar el seu valor.¹⁰⁸

Quant al possible doble contingut de la pretensió, ja hem avançat que, primàriament, consisteix a restituir, cosa que es pot fer transferint al titular de la pretensió, si és possible, el mateix objecte que va sortir injustificadament del seu patrimoni, o bé, quan això no sigui possible, rescabulant-ne el valor.¹⁰⁹

Pel que fa a la restitució del mateix bé atribuït, convé aclarir que la identitat de l'objecte no fa de la pretensió una acció reivindicatòria. Com que l'atribució, encara que injustificada, ha estat —com ja s'ha vist— lícita,¹¹⁰ també resulta eficaç i apta per a fer adquirir al destinatari la propietat o el corresponent dret real. Llavors, es tracta

105. Sobre la importància d'aquesta precisió per a subratllar l'autonomia de l'enriquiment injustificat com a font obligacional, vegeu F. BADOSA COLL, «El enriquecimiento injustificado», p. 95, 102, 107, 118 i 126.

106. Si bé computat pel valor brut, i no pel net, de l'enriquiment (vegeu l'epígraf anterior).

107. «La atribución sin causa será excluida, pero los restantes elementos patrimoniales del enriquecido quedarán intocados. Por eso la atribución sin causa será restituida en el estado en que se encuentre, es decir, en el grado en que significa un enriquecimiento para el enriquecido, pero no más allá [...]» (vegeu R. NÚÑEZ LAGOS, *El enriquecimiento sin causa en el derecho español*, p. 111, que és qui millor explica el principi o la regla de l'actualitat de l'enriquiment).

108. Vegeu F. BADOSA COLL, «El enriquecimiento injustificado», p. 118. Aquesta regla de l'actualitat o subsistència de l'enriquiment determina que no s'hagi de restituir la porció de la cosa que ja s'ha consumit, a no ser que aquesta consumpció hagi determinat un estalvi per al patrimoni de l'obligat. Com que l'evitació d'una despesa es valora també com a enriquiment (art. 3a de la nostra proposta), l'obligació llavors sí que subsistirà en aquesta proporció.

109. En qualsevol d'aquests dos casos (restitució de la cosa pròpia o pagament del seu valor) l'obligat està facultat a descomptar les despeses i els perjudicis *ob rem*, és a dir, els suscitats per la cosa, com ara les despeses causades per l'entrada (p. ex., despeses d'escriptura) o la sortida de l'obligat del patrimoni, les despeses de defensa jurídica i els danys que la cosa restituïble hagi pogut causar a altres béns del patrimoni enriqueït (vegeu R. NÚÑEZ LAGOS, *El enriquecimiento sin causa en el derecho español*, p. 189, i L. ENNECERUS, *Tratado de derecho civil*, p. 1010).

110. Vegeu *supra* l'epígraf 3.1.

únicament que si la cosa o el bé de què es tracta subsisteix en el patrimoni beneficiat, la solució econòmicament més eficient o apta per a restaurar el desequilibri esdevingut és el retorn d'aquell bé al patrimoni de procedència. Però es tracta sempre d'una pretensió d'índole estrictament personal,¹¹¹ d'abast restringit a les relacions entre els titulars dels patrimonis implicats. Per això, quan el bé transmès injustificadament es troba en poder d'un tercer aliè al fet de l'enriquiment (per exemple, un subadquirent de la cosa que havia de ser restituïda), no hi ha possibilitat de recuperar-lo, atès el caràcter merament personal o intersubjectiu de la pretensió de restitució.

Aquest cas de l'alienació de la cosa deguda el considerem en l'article 4.2 de la proposta annexa. En aquesta qüestió, la regla inicial és la substitució d'aquest objecte per un altre (hi ha, per tant, una subrogació real) que és el preu o la contraprestació obtinguts a canvi de la cosa. Si en el moment de la reclamació el preu encara no s'ha cobrat o no arriba a cobrar-se, optem per la solució que apliquen altres codis llatins (art. 1186 i 1897, última proposició, CC, art. 794 del Codi civil portuguès i art. 1259 del Codi civil italià): l'anomenat *commodum representationis*,¹¹² consistent en la cessió al creditor de la pretensió d'enriquiment, de les accions que el seu deutor tingui envers tercers per a fer efectiu el preu.¹¹³

Aquesta regla inicial es veu agreujada tant en el cas de mala fe del deutor (és a dir, de l'alienació efectuada amb coneixement de la manca de dret a retenir la cosa deguda) com en el de l'anomenat *dol processal* (art. 522-5.1 CCCat), consistent que, malgrat la creença en el propi dret o la pròpia legitimació per a tenir la cosa, el deutor, que ha de tenir la possibilitat de lliurar-la arran de la reclamació, l'aliena amb el propòsit de frustrar l'eventual èxit de la pretensió del creditor. La il·licitud del comportament del deutor en qualsevol d'aquests dos casos se sanciona mitjançant una regla agreujada: en comptes de limitar-se a lliurar la contraprestació rebuda a canvi de la cosa o, si escau, a cedir les accions per a obtenir-la, queda obligat a pagar el —presumiblement superior— valor o l'estimació dinerària de la cosa alienada que no es pot restituir.¹¹⁴ La sanció pot comportar, doncs, una desviació del referit principi de l'actualitat de l'enriquiment: fins i tot si qui va alienar amb mala fe o amb l'al·ludit *dol processal* ja

111. Igual que ho havien estat les antigues *condictiones* (v. *supra* l'epígraf 3.2).

112. Vegeu Juan Antonio FERNÁNDEZ CAMPOS, «La imposibilidad de cumplimiento de la prestación debida», *Anales de Derecho. Universidad de Murcia*, núm. 20 (2003), p. 35 i seg., esp. p. 51.

113. Si l'alienació va ser gratuïta o sense contraprestació, l'únic remei possible per a corregir l'enriquiment serà la cessió per l'enriquit de l'acció de revocació de l'acte gratuït realitzat (vegeu R. NÚÑEZ LAGOS, *El enriquecimiento sin causa en el derecho español*, p. 193).

114. Segons R. NÚÑEZ LAGOS, *El enriquecimiento sin causa en el derecho español*, p. 192, el moment de l'estimació o valoració del bé serà, no el de la reclamació, sinó el de la sentència que admet la pretensió (arg. *ex art.* 1478.1 CC). En canvi, entre els comentaristes del BGB sembla estesa l'opinió que el moment de la valoració és el del naixement de la pretensió d'enriquiment, és a dir, el de l'adquisició pel titular del patrimoni beneficiat (vegeu Reiner SCHULZE, «Comentari al § 818 del BGB», a Reiner SCHULZE, *Bürgerliches Gesetzbuch: Hamdcommentar*, Baden-Baden, Nomos, 2007, p. 1038 i seg., esp. p. 1040).

no conserva en el seu patrimoni ni la contraprestació rebuda ni les accions per a reclamar-la, resta obligat a pagar l'equivalent econòmic del bé que ha alienat il·lícitament.

Finalment —al marge de la mala fe—, sempre que no sigui possible la restitució en forma específica de l'objecte de l'enriquiment, la prestació que alternativament haurà de realitzar el deutor és el pagament del valor de l'enriquiment. Lògicament, aquest serà l'efecte que també correspondrà tant als casos d'impossible lliurament del bé per causa diferent de la seva alienació, com a alguns dels altres casos considerats en l'article 3 de la nostra proposta: l'enriquiment consistent en una disminució del passiu del patrimoni beneficiat, en la prestació d'una activitat (un servei) o en l'ús d'una cosa aliena.

4.2. EL COMPLIMENT DE L'OBLIGACIÓ

L'apartat 3 de l'article 5 de la proposta annexa s'ocupa de la responsabilitat del deutor en el compliment de l'obligació de restitució de l'objecte de l'enriquiment (o, si escau, de rescabament del seu valor). Es tracta, en definitiva, d'establir quina influència pot tenir la conducta diligent o negligent de l'obligat en la possibilitat d'arribar a complir la prestació deguda, per a la qual cosa caldrà determinar si li són imputables o, per contra, l'exoneren els avatars negatius de l'objecte degut, quan aquest és una cosa certa i determinada.¹¹⁵ La regla està pensada per als avatars negatius de caràcter material, que són, substancialment, la pèrdua, la destrucció i el deteriorament. Quan es tracta, en canvi, de contingències jurídiques, com l'alienació o, fins i tot, la disminució jurídica que representen els actes de gravamen,¹¹⁶ la regla no és aquesta, sinó la del precedent article 4.2.

D'altra banda, cal puntualitzar que la consideració d'aquests esdeveniments (pèrdua i deteriorament de la cosa deguda) pressuposa una obligació ja nascuda i no més pendent de compliment. Llavors (és a dir, en el període que hi ha entre el naixement i el compliment de l'obligació) ja no és aplicable el principi¹¹⁷ de l'actualitat o subsistència de l'enriquiment, sinó que, un cop ha nascut l'obligació perquè hi va haver i va subsistir l'enriquiment, posteriorment (abans del compliment de la prestació de restitució) l'objecte ha desaparegut físicament o s'ha vist minvat.

115. En canvi, quan l'objecte és una cosa «indeterminada» o «genèrica», sobretot si, com succeeix en el cas de la prestació de pagament de l'equivalent econòmic, es tracta de diner, que és el gènere per antonomàsia, no es planteja el problema dels avatars negatius alludits en el text, ja que el gènere no pereix («genus nunquam perit»), en el sentit que sempre és possible complir amb altres unitats pertanyents al mateix gènere (art. 427-26.4 CCCat i art. 1096.2 CC).

116. És a dir, la constitució de drets reals limitats (art. 222-43.1a i 236-27.1a CCCat) que minven el contingut de la titularitat que pot arribar a recuperar el creditor de la pretensió.

117. Examinat en l'epígraf precedent.

Quan aquestes contingències són imputables al deutor perquè s'han produït per culpa seva,¹¹⁸ per a evitar que perjudiquin el creditor es determina que l'obligació no s'extingeix, sinó que es «perpetua»¹¹⁹ sobre un nou objecte que és el valor o l'«estimació» dinerària de l'objecte de la prestació originària, o bé, en cas de deteriorament i si la cosa deteriorada encara interessa al creditor, el deutor haurà de complementar el seu valor amb diners en metàl·lic.¹²⁰

Seguint el model del Codi civil holandès (art. 6: 212 [2]), es presenta el resultat comptable de l'aplicació d'aquest principi¹²¹ i es declara (en el nostre art. 4.3) que, per a determinar l'import restituïble o que ha de ser rescabalat, s'han de tenir en compte el decreixement o la pèrdua patrimonial que siguin conseqüència del fet propi de la persona enriquida.¹²² Guiant-nos també pel Codi neerlandès (art. 6: 212 [3]), la regla es complementa amb una presumpció a favor del deutor: es presumeix que no s'han degut a la seva intervenció els avatars negatius de la cosa deguda (pèrdua o deteriorament) esdevinguts mentre subsisteix la seva bona fe, o sigui, el seu desconeixement del caràcter injustificat de l'enriquiment.¹²³

4.3. LA QUANTIA DE L'OBLIGACIÓ DE RESTITUIR O RESCABALAR

Tot i que, com ja s'ha vist,¹²⁴ l'obligació de restitució o pagament de l'equivalent econòmic neix d'un resultat objectiu (un desplaçament patrimonial mancat de raó o causa justificativa) en la base del qual no hi ha un fet il·lícit, la il·licitud pot afectar o estar present en l'actitud subjectiva del titular del patrimoni enriquit, quan aquesta és de mala fe. La mala fe consisteix en el coneixement de la manca de causa o justificació de la pròpia adquisició —o també en la impossibilitat d'ignorar-la. D'acord amb les regles generals (art. 522-2 a 522-5 CCCat), l'abast del deure de restitució o rescabala-

118. És a dir, per un fet seu (vegeu F. BADOSA COLL, *Dret d'obligacions*, Barcelona, Barcanova, 1990, p. 307).

119. Aquest efecte jurídic s'anomena *perpetuació de l'obligació* (vegeu F. BADOSA COLL, *Dret d'obligacions*, p. 43 i 373).

120. Veg. F. BADOSA COLL, *Dret d'obligacions*, p. 44 i 307.

121. En canvi, tant el Codi civil francès (art. 1379) com el Codi civil espanyol (art. 1896.2) i el BGB (§ 818, apt. 4) formulen la regla en termes d'estricta responsabilitat.

122. Inversament, quan aquests avatars negatius no deriven de la intervenció d'un fet propi del deutor, aquest queda exonerat i l'obligació s'extingeix, tot i que, per aplicació del principi de subrogació real, haurà de lliurar els anomenats *lucres «ex re»* (arg. ex art. 1186 CC), és a dir, les indemnitzacions que li corresponguin per la destrucció total o parcial o el deteriorament de la cosa deguda (vegeu L. ENNECERUS, *Tratado de derecho civil*, p. 1010, i R. NÚÑEZ LAGOS, *El enriquecimiento sin causa en el derecho español*, p. 187).

123. L'art. 1183 CC aplica, en canvi, la presumpció inversa: «Siempre que la cosa se hubiese perdido en poder del deudor, se presumirá que la pérdida ocurrió por su culpa y no por caso fortuito, salvo prueba en contrario [...]».

124. Vegeu l'epígraf 3.1.

ment serà diferent segons si l'obligat a restituir o rescabalar ignora legítimament (és a dir, és de bona fe) el caràcter injustificat del seu enriquiment o, per contra, el coneix o no pot ignorar-lo.

És per això que, per a determinar l'abast o l'import d'aquesta obligació, l'article 5 de la proposta annexa es remet a aquestes regles, l'aplicació de les quals pot determinar una alteració de les precedents regles limitatives de l'abast de l'obligació en funció de la quantia i la subsistència de l'enriquiment.

Els articles esmentats del Codi civil de Catalunya sobre la liquidació de la possessió indèguda introdueixen tres conceptes indemnitzables: fruits, despeses i danys en la cosa o el bé restituïble.

— Pel que fa als fruits (tant els naturals com els civils i, per tant, l'interès legal en el cas dels diners), només el deutor de mala fe ha de restituir-los (o abonar-ne el valor), tant els ja percebuts com, fins i tot, els fruits *percipiendi* (arg. *ex art.* 1896.1 CC),¹²⁵ tot i que té dret al rescabament de les despeses necessàries que ha fet per a obtenir-los (art. 522-3.2 CCCat).

— Quant a les impenses o despeses efectuades en el bé que s'ha de restituir, en aquest cas l'obligat és el creditor de la pretensió de correcció de l'enriquiment. Així, ha de rescabalar a tot posseïdor, tant si és de bona fe com si és de mala fe, les despeses necessàries o de conservació, fins i tot si són extraordinàries. Pel que fa a les despeses útils, el règim és també gairebé homogeni: només són rescabables si subsisteix la millora o plusvàlua generada per aquesta classe de despeses (art. 522-4 CCCat).

— Pel que fa als danys derivats de la pèrdua o el deteriorament de la cosa o el bé degut,¹²⁶ sí que hi ha diferències substancials entre la situació del deutor de bona fe i la del de mala fe. Així, el deutor de bona fe o que ignora fonamentalment el caràcter injustificat de la seva adquisició no ha de respondre per aquests danys, llevat que actuï amb un dol (o fins i tot una negligència) tendent a frustrar l'eventual restitució a partir del moment en què se li notifica la reclamació. En canvi, el posseïdor de mala fe ha de respondre de les conseqüències negatives dels esmentats avatars negatius (pèrdua o

125. L'art. 522-3.2 CCCat parla dels fruits «que [ja] s'han produït», designació que pot incloure tant els ja percebuts com els que s'haurien d'haver percebuts.

126. Aquests danys (i la indemnització corresponent) són un concepte diferent de l'estricta valor de la cosa perduda o deteriorada de què parlàvem en l'apartat precedent (el valor de la prestació que és objecte de l'obligació «perpetuada» per un acte propi de l'obligat): per exemple, una cosa és haver de pagar el valor de la cosa perduda o destruïda i que, per això, ja no pot ser restituïda, i una altra diferent és haver de compensar o indemnitzar també els danys de tot tipus que la manca d'entrega d'aquesta cosa pot generar a qui primàriament tenia dret a rebre-la, com ara els danys per incompliment contractual o la pena convencional que aquesta persona haurà de satisfer a un tercer a qui aquesta persona, al seu torn, havia de lliurar la cosa.

Aquesta distinció, absent tant en el CCCat (art. 522-5) com en el Codi civil espanyol (art. 1101 i seg.), que parlen *tout court* d'indemnització, queda, en canvi, millor reflectida en l'art. 1379 del Codi civil francès, que, en matèria de restitució per un enriquiment sense causa, només es refereix al primer d'aquests conceptes: «Si la chose indûment reçue est un immeuble ou un meuble corporel, celui qui l'a reçue s'oblige à la restituer en nature, si elle existe, ou sa valeur, si elle est perdue ou détériorée par sa faute».

deteriorament), si li són imputables. És més, se li aplica fins i tot una regla agreujada, de manera que ha de respondre també en un cas fortuït (i, per tant, per danys que no li siguin imputables) si, a més d'haver adquirit de mala fe o amb noció de la manca de justificació de la seva adquisició, endarrerix maliciosament el lliurament del bé que ha de ser restituït al creditor o titular de la pretensió (art. 522-5.2 CCCat).

Això porta que, en cas de mala fe i com a sanció d'aquesta, mitjançant una mateixa i única reclamació (la de restitució o rescabament del valor de l'enriquiment injustificat) poden arribar a combinar-se els efectes de la pretensió de correcció de l'enriquiment i els que són propis de l'ordinària pretensió d'indemnització per danys (arg. ex art. 1896 CC).¹²⁷ Per tant, en aquesta situació particular, el límit quantitatiu de la compensació ja no serà el de l'enriquiment de l'*accipiens*, sinó que pot arribar a abastar el de tota la lesió o l'empobriment que hagi experimentat el reclamant.

4.4. LA COMPATIBILITAT AMB ALTRES ACCIONS

Finalment, l'últim article de la proposta adjunta aborda també la qüestió de la compatibilitat de la pretensió de correcció de l'enriquiment injustificat amb altres accions que resultin també aplicables al mateix supòsit, fet que comporta la possibilitat d'acumular-les. Fins ara, ni l'ordenament català ni l'espanyol no han incorporat una declaració respecte a aquesta qüestió, però sí que s'ha pronunciat el Tribunal Suprem i, d'acord amb aquest, ho ha fet també la jurisprudència catalana.¹²⁸ Altres

127. Vegeu J. FERRANDIS VILELLA, *Anotaciones de derecho español al Tratado de derecho civil de L. Ennecerus*, p. 1017.

128. La jurisprudència catalana relativa a l'enriquiment injustificat, que si més no durant els últims quinze anys s'ha projectat majoritàriament sobre la liquidació de relacions econòmiques conjugals o de convivència en parella, acostuma a fer-se ressò de la jurisprudència del Tribunal Suprem (vegeu, p. ex., les sentències del TSJC de 20 de març de 1995 i 21 de juny de 2007).

Concretament, no sembla que hi hagi discrepància entre la jurisprudència catalana i l'espanyola pel que fa al caràcter subsidiari o no de l'acció de correcció de l'enriquiment injustificat. En aquesta qüestió, tot i que no és unànime, la posició majoritària en la jurisprudència espanyola és, des de la STS de 12 d'abril de 1955 (cons. 5è), no assignar caràcter subsidiari a l'acció d'enriquiment i permetre que pugui exercitar-se en concurrència amb altres accions confluents (en aquest sentit, vegeu també decisions més recents, com ara les sentències del Tribunal Suprem de 14 de desembre de 1994 [fonament jurídic (FJ) 6è] i 8 de juny de 1995 [FJ 6è]). És més, moltes de les decisions que, per contra, proclamen la incompatibilitat de l'acció de correcció de l'enriquiment amb altres accions diferents, ho fan no perquè la considerin —tal com sí que fa l'art. 2042 del Codi civil italià— residual o defectiva respecte a qualsevol altra acció, sinó perquè l'acció que, en el cas concret, conflueix amb l'acció d'enriquiment o que es pretén que sigui substituïda per aquesta és una acció que, per a un àmbit o per a una institució específics, s'adreça també a la correcció d'un desplaçament patrimonial sense causa, de manera que, per imperatiu del principi d'especialitat, és aquesta l'acció que ha d'exercitar-se, i no una genèrica pretensió de correcció de l'enriquiment. Vegeu en aquest sentit les sentències del Tribunal Suprem de 25 de novembre de 1985 (FJ 4t) (preferència de les normes de l'accessió immobiliària respecte de les de correcció de l'enriquiment injustificat), 19 de febrer de 1999 (cons. 1r)

ordenaments, com el francès¹²⁹ i l'italià (art. 2042 Codi civil italià),¹³⁰ atribueixen a la pretensió d'enriquiment un caràcter subsidiari, ja que només permeten recórrer a aquesta quan el perjudicat no pot ni ha pogut exercir cap altra acció. La regla persegueix primordialment evitar que puguin fer-se valer acumuladament (o també alternativament, a criteri del demandant) les pretensions derivades de l'enriquiment i l'acció d'indemnització per danys pròpia de la responsabilitat civil extracontractual, per a impedir sobretot que el perjudicat que ha deixat escolar els breus terminis de prescripció propis de l'acció indemnitzatòria aconseguixi la reparació invocant l'enriquiment injustificat.

Doncs bé, hem optat per resoldre la qüestió adoptant una fórmula anàloga a la que en el seu moment van acollir els *Treballs preparatoris del llibre sisè*, de l'any 2004. Així, segons l'article 612-6 d'aquest text, «l'acció d'enriquiment no procedeix quan el perjudicat pot utilitzar una altra acció que es fonamenti en el mateix pressupòsit».

Aquesta fórmula, que s'adiu amb la tendència jurisprudencial majoritària, pretén expressar, d'una banda, que l'acció no té caràcter subsidiari o defectiu respecte d'altres que —com ara la de responsabilitat civil extracontractual— tenen un fonament divers al de la pretensió de correcció de l'enriquiment injustificat i, per tant, pot exercitar-se conjuntament o, a elecció del demandant, alternativament a aquestes.

Però, d'altra banda, s'està establint també que la pretensió de correcció de l'enriquiment regulada en aquests articles del llibre sisè és l'acció genèrica o general sobre la matèria i, per tant, només actua a falta de règims legals especials que, en matèria d'institucions específiques, persegueixin una finalitat idèntica.¹³¹ Així, per exemple, la per-

(preferència de les normes del sanejament per gravàmens ocults respecte de les de l'enriquiment injustificat) i 31 d'octubre de 1984 (cons. 4t), 19 d'abril de 1990 (cons. 9è) i 24 de juny de 2010 (cons. 3r), totes les quals anteposen les normes sobre la restitució recíproca de prestacions en cas de nul·litat contractual a les de l'enriquiment, per tractar-se de normes que, en l'àmbit del contracte, pretenen igualment la correcció d'un enriquiment o desplaçament patrimonial sense causa.

Com més endavant assenyalem en el text, la posició de l'art. 6 de la nostra proposta s'adiu amb aquesta jurisprudència.

129. A França, la subsidiarietat de l'acció de correcció de l'enriquiment no resulta de la llei, sinó de la jurisprudència, ja des de decisions com la de la Cour de Cassation de 12 de maig de 1914 (en l'actualitat, vegeu, per exemple, les sentències de la Cour de Cassation de 4 d'abril de 2006 i 6 de febrer de 2007).

130. «Art. 2042. *Carattere sussidiario dell'azione*. L'azione di arricchimento non è proponibile quando il danneggiato può esercitare un'altra azione per farsi indennizzare del pregiudizio subito (1185, 1188, 1190, 1443, 1502, 1769)».

131. Subscrivim també el comentari dels *Treballs preparatoris* a l'esmentat art. 612-6 CCCat: «L'acció que aquí es regula és la general que només opera a manca d'una norma específica que reguli el rescabament [...] La subsidiarietat [incompatibilitat], per tant, només és respecte a altres supòsits d'enriquiment ja regulats i no ho és de manera general. És a dir, fora d'aquesta situació és possible que es pugui exercitar aquesta acció general juntament a una altra, sempre que aquesta no prevegi el que és l'objecte de l'acció d'enriquiment».

sona legitimada per a reclamar al seu cònjuge o convivent estable (art. 234-9.2 CCCat) la compensació econòmica per raó de treball que estableixen els articles 232-5 a 232-10 CCCat, no pot acumular ni tampoc triar indistintament, segons la seva conveniència, entre la genèrica acció d'enriquiment del llibre sisè i l'específica acció de compensació per raó de treball,¹³² perquè aquesta és també una acció que, en l'àmbit específic de la relació conjugal o de parella estable, s'adreça igualment a la correcció d'un enriquiment o un desplaçament patrimonial injustificat. Per tant, si el titular d'aquesta acció especial no l'exercita oportunament (art. 232-11.2 i 234-13 CCCat)¹³³ o ho fa sense observar els requisits prescrits legalment (art. 232-11 i 234-13 CCCat),¹³⁴ no podrà intentar obtenir la compensació econòmica per raó de treball emparant-se en les normes generals de l'enriquiment injustificat incloses en el llibre sisè.

* * *

PROPOSTA DE TEXT ARTICULAT SOBRE L'ENRIQUIMENT INJUSTIFICAT PER AL FUTUR LLIBRE SISÈ DEL CODI CIVIL DE CATALUNYA

LES OBLIGACIONS NO CONTRACTUALS NASCUES D'ACTES I FETS LÍCITS

Secció 2. Les obligacions nascudes de fets lícits: l'enriquiment injustificat

Article 1. Concepte

1. La persona que sense una base o fonament jurídic s'ha enriquit a costa d'un patrimoni aliè queda obligada a restituir allò obtingut o, si escau, a pagar el seu valor o l'equivalent econòmic.

2. L'atribució realitzada amb una finalitat il·lícita o immoral no serà restituïble ni rescabable.

Article 2. El fonament o causa per a retenir

1. L'obligació de restituir allò obtingut o, si escau, rescabalar-ne el valor no neix quan, en virtut d'un contracte no resolt o impugnat o d'un altre negoci ferm, d'una

132. Tot i que l'argumenta de manera confusa, tot barrejant la qüestió de l'especialitat o generalitat de l'acció amb la de la delimitació de la competència estatal i l'autonòmica sobre el dret civil, aquest és precisament el cas de la STSJC de 21 de juny de 2007 (FJ 17), que va desestimar una pretensió de correcció de l'enriquiment injustificat basada en els art. 1895 i seg. CC, perquè havien de ser preferentment aplicades les normes de la LUEP.

133. Per exemple, ho fa després que hagi transcorregut el termini de prescripció que assignen a la pretensió els esmentats art. 232-11.2 i 234-13 CCCat.

134. Per exemple, fora o després dels procediments judicials específics assenyalats per la llei per a efectuar la reclamació de la compensació econòmica per treball.

resolució judicial, d'una norma jurídica o bé d'un dret subjectiu exercit sense abús, la persona enriquida està legitimada per a retenir l'objecte o el valor obtingut.

2. Quan l'enriquiment s'ha produït a conseqüència d'un acte o una prestació de la persona empobrida, el desplaçament patrimonial que se'n deriva es considera injustificat si:

a) L'acte o la prestació es van realitzar amb una finalitat o un resultat jurídic no assolit.

b) La persona enriquida coneixia o no podia raonablement ignorar la finalitat o la previsió d'un resultat.

c) La persona beneficiada o afavorida havia admès que l'atribució o el desplaçament patrimonial al seu favor havien de quedar sense efecte en cas de frustració o desaparició de la finalitat o el resultat previst.

Article 3. L'enriquiment o increment d'un patrimoni

En particular, es considera que s'ha produït enriquiment quan, per raó de l'activitat de la persona empobrida o per un desplaçament de béns des del seu patrimoni:

a) El patrimoni de l'obligat experimenta un increment de béns, una disminució de deutes o càrregues o un estalvi de despeses.

b) Algun dels béns de l'obligat experimenta una millora.

c) Es realitza un servei o una altra prestació de treball a favor de l'obligat.

d) Ha obtingut l'ús del bé o dels béns d'altri, especialment quan aquest ús s'ha realitzat amb infracció dels drets o legítims interessos de la persona empobrida.

Article 4. Abast de l'obligació

1. L'abast de l'obligació de restitució o, si escau, de rescabament de l'equivalent econòmic és el de l'enriquiment obtingut per la persona afavorida, sempre que l'enriquiment subsisteixi en el moment d'exercir la pretensió.

2. Quan l'enriquiment consisteix en l'adquisició d'una cosa determinada, s'ha de retornar si subsisteix en el moment en què s'exercita la pretensió d'enriquiment. Si ha estat alienada, s'haurà de lliurar el seu preu o cedir les accions per a fer-lo efectiu. Quan l'alienació s'ha efectuat de mala fe o comptant amb l'eventualitat de la restitució, es manté la pretensió d'enriquiment per la totalitat del valor de la cosa alienada.

3. A l'efecte de determinar l'import restituïble o rescabable, s'ha de computar el decreixement o la pèrdua patrimonial que siguin conseqüència d'un fet propi de la persona enriquida. Es presumeixen no imputables a l'afavorit el decreixement o la pèrdua esdevinguts durant el temps en què aquest podia raonablement ignorar o desconèixer l'existència de la pretensió de correcció de l'enriquiment.

Article 5. Determinació de la quantia de l'obligació de restitució o compensació

La quantia de l'obligació de restitució o, si escau, de rescabament de l'equivalent econòmic s'ha de fixar d'acord amb les regles de la liquidació possessòria dels articles 522-3 a 522-5 d'aquest Codi.

Article 6. Compatibilitat amb altres pretensions

No escau la pretensió derivada de l'enriquiment injustificat quan la persona empobrida pot exercir una altra pretensió basada en el mateix pressupòsit.